

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS AND COMMENTS)

Ömer Engin LÜTEM
E. Büyükelçi
oelutem@avim.org.tr

Öz: Bu yazı Mayıs-Kasım 2014 ayları içinde Ermeni Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkilerindeki gelişmeleri özetlemektedir. Dört bölüme ayrılmış olup bunlar Türkiye-Ermenistan İlişkileri, Tehcirin 100. yılı sürecinde Türkiye'ye karşı ileri sürülecek talepler, 2015 yılı için planlanan etkinlikler ve diğer gelişmelerdir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Ermenistan, Ermenilerin Türkiye'den talepleri, Tehcirin 100. yılı etkinlikleri, Serj Sarkisyan, Recep Tayyip Erdoğan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Yunanistan, Avustralya, İsveç

Abstract: This article relates the developments occurred within the period May-November 2014 and is divided to four parts namely Turkey-Armenia relations, Armenian demands to Turkey on the occasion of the 100th anniversary of the relocations, activities planned for the 100th anniversary and other developments

Keywords: Turkey, Armenia, Armenian demands from Turkey, activities for the 100th anniversary of the relocations, Serge Sarkissian, Recep Tayyip Erdoğan, Czech Republic, Germany, Greece, Australia, Sweden

I - TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

İncelediğimiz yaklaşık yedi aylık dönem (Mayıs-Kasım 2014) içinde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde kayda değer bir gelişme olmamış ve gergin ve olumsuz hava devam etmiş ve bu durum devlet adamlarının beyanlarına da yansımıştır.

Daha önce de olduğu gibi Başkan Sarkisyan başta olmak üzere Ermenistan yetkilileri hemen her fırsatta Türkiye ile ilişkilere değinmişlerdir. Bunun başlıca nedeni 2015 yılının yaklaşması karşısında bilinen Ermeni görüş ve taleplerinin kamuoyuna mümkün olduğu kadar fazla duyurulmasıdır. Buna karşın Türk Devlet adamları Ermeni sorununa ve Ermenistan ile olan ilişkilere az temas etmişlerdir. Bu, konuya ilgi duyulmamasından değil, Türkiye'nin gündeminin çok yüklü olmasından ileri gelmektedir. Diğer yandan Ermenilerin her söylediğine cevap vermek, bizzat Ermenilerin çok arzu ettiği bir polemige girmek olacağından, yararlı da değildir.

İncelediğimiz dönem içinde tarafların başlıca beyanlarını şu şekilde özetleyebiliriz.

Tehcirin 100. yılının anılmasına ilişkin faaliyetleri koordine etmek için kurulmuş olup başkanlığını bizzat Serj Sarkisyan'ın yaptığı Devlet Komisyonunun 27 Mayıs 2014 tarihinde Erivan'daki toplantısında Başkan Sarkisyan, Türkiye'nin kendi tarihi ile yüzleşmek, Ermeni soykırımını tanımak ve kınamak ve Osmanlı İmparatorluğunun suç ortağı olmaktan vazgeçmek dışında bir alternatifi olmadığını ve binlerce Türkün kendi Hükümetlerinden adalet isteyerek inkâr politikasının sona erdirilmesini talep ettiklerini söylemiştir.¹ Türkiye'nin bir tarihçiler komisyonu kurulmasını ve arşivlerin açılmasını istediğini ancak Ermenistan arşivlerinin her zaman araştırmacılara açık bulunduğunu, esasen Ermeni soykırımı gerçeğini için arşiv araştırması yapılmasına ihtiyaç bulunmadığını, her Ermeni ailesinde bu konuda bilgi olduğunu ayrıca bilgi alabilmek için Soykırım Anıtını gezmenin yeterli olduğunu belirtmiştir. Sarkisyan ayrıca Ermeni soykırımının en dokunaklı kanıtlarını yerinde görmek üzere seçimleri kazanacak olan Türkiye Cumhurbaşkanı 24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'a resmen davet ettiğini bildirmiştir.

Recep Tayip Erdoğan Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Başkan Sarkisyan kendisine bir kutlama mesajı göndermiş,² Erdoğan'a sağlık ve Türk halkına da refah ve ilerleme diledikten sonra "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı

1 The State Commission on Coordination of the Events Dedicated to the 100th Anniversary of the Armenian Genocide Held Its Fourth Session. *President of the Republic of Armenia Press Release*, 27 Mayıs 2014.

2 President Serzh Sargsyan Congratulates President of Turkey Recep Tayyip Erdogan. *President of the Republic of Armenia Congratulatory Telegrams*, 13 Ağustos 2014.

görevini deruhte edince önkoşul olmadan ikili anlaşmalarımızın uygulanmaya konması için kişisel bir çaba göstermek fırsatına sahip olacağını” belirtmiştir.

Bu konuda şu noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Devletlerin birbirini tanıdığı hallerde, ikili ilişkileri ne kadar sorunlu olursa olsun, bu tür kutlama mesajları gönderilmesi ve bu mesajların kutlama ve iyi dilek ifadeleri dışında, özellikle mevcut sorunlar konusunda görüşler içermemesi usuldendir. Oysa Sarkisyan bu kutlama mesajında iki ülke arasındaki önemli bir anlaşmazlık olan protokollerin önkoşul olmadan uygulanmasına, serzeniş gösteren bir şekilde değinmiştir. Bunu yapmaktan amacı, herhalde, kendi kamuoyunda Türkiye Cumhurbaşkanının sıkıştırdığı bir kanı yaratmak içindir.

Recep Tayip Erdoğan’ın göreve başlama vesilesiyle 28 Ağustos 2014 tarihinde verilen resepsiyona katılan Dışişleri Bakanı Edward Nalbantyan bu davet sırasında Erdoğan’a Serj Sarkisyan’ın davet eden mektubunu vermiştir. Bu hareket de usule uygun değildir. Normal olarak bu davet mektubunun Dışişleri Protokolü ile Cumhurbaşkanlığına ulaştırılması gerekirdi. Çok kalabalık bir davet sırasında Cumhurbaşkanını arayarak kendisine elden bir mektup vermek, özellikle bunu yapanın bir bakan olduğu düşünülürse, pek görülmuş değildir. Ancak burada da amacın yine kamuoyuna yönelik olduğu ve soykırım konusunda Türkiye Cumhurbaşkanına bir davet iletilmiş olduğunu herkese göstermek amacıyla hareket edildiği anlaşılmaktadır.

Bu münasebetle Ermenilerde propaganda ile politikayı karıştıran bir eğilimin bulunduğunu ve bu davranışın da sorunları çok kere daha karmaşık hale getirdiğini belirtmek isteriz.

Diğer yandan halkının çok büyük bir çoğunluğunu 1915 olaylarının soykırım olmadığına inanan ve bu tür iddiaları reddetmenin yanında, bir tür hakaret gibi algılayan bir ülkenin Cumhurbaşkanını 24 Nisan’da Erivan’da davet etmenin ve soykırım anıtına götürerek saygı duruşunda bulunmasını sağlamaya çalışmanın amacı kendisini küçük düşürmek olsa gerektir. Ayrıca Sarkisyan’ın böyle davranması Başbakan Erdoğan’ın Birinci Dünya Savaşında ölen Ermenilerin ailelerine taziyelerini bildirmek suretiyle başlatmak istediği yeni siyasi açılımı yeterli bulmadığı anlamına da gelmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’a yapılan davetin yukarıda belirttiğimiz şekilde bir anlamı olduğu Ermenistan Parlamentosu Başkan Yardımcısı ve İktidardaki Cumhuriyet Partisi Sözcüsü Edvard Şarmazanov’un şu sözlerinden de anlaşılmaktadır: “Türk liderlerinin Ermeni Soykırım Anıtını gelip ziyaret etmeleri korkunç soykırım suçunu kabul ettikleri anlamına gelmektedir. Bu, kasaplar ile kurbanlarını eşit görmediklerini gösterecektir. Eğer gelmezlerse biz Türkiye’nin (soykırımı) inkâr politikasına devam ettiğini söylemeyi sürdüreceğiz” .

Bu arada Türkiye Cumhurbaşkanının aldığı davete icabet edip etmeyeceği hakkında Türkiye’de bir açıklama yapılmamış olması Ermenistan’da ve Türkiye’de bu konuda zihinlerde bazı sorular yaratmış görülmektedir. Ancak Başbakanın Ermeni asıllı Başdanışmanı dahi Cumhurbaşkanının 24 Nisan’da Ermenistan’a gitmesinin çok önemli bir jest olacağını ifade etmekle beraber böyle bir ihtimal görmediğini, Ermeni tarafı sert olduğu sürece Türkiye’nin böyle bir jest yapma olasılığının olmadığını söylemiştir.³

Başbakan Erdoğan’ın 23 Nisan 2014 tarihinde Ermenilere taziyelerini bildiren mesajı, Ermenistan’da ve Diaspora’da ilgi uyandırmış olmakla beraber olumlu bir karşılık görmemişti. Dışişleri Bakanı Davutoğlu Turkish Policy Quarterly Dergisine yazdığı bir yazıda Başbakan Erdoğan’ın taziyeye mesajının konjonktüre ilişkin bir adım olarak görülmemesi ve daha ziyade zihniyet ve anıların değiştirilmesinin bir başlangıcı olarak addedilmesi gerektiğini zira bu mesajın, sadece taziyeye bildirmek değil, ilgili tüm taraflara barış içinde ortak bir gelecek sunduğunu belirtmişti. Ancak bilindiği gibi Ermeni tarafı Başbakanın taziyesini böyle algılamadı ve gereken önemi de vermedi. Bir süre sonra Davutoğlu bu konuda bir gazeteye⁴ yaptığı bir beyanda eğer Ermenistan ve Diaspora, Erdoğan’ın yaptığı gibi, cesur adımlar attığı takdirde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin yeni bir döneme gireceğini söyledi. Ermenistan’ı cesur davranmadığını ifade eden bu sözler derhal tepki gördü. Yukarıda adı geçen Şarmazanov, Davutoğlu’nun 1915 yılında Ermenilerin soykırımı maruz kalmadığı ve tarihi topraklarında yaşayan 1,5 milyon kadar Ermeninin sistemli bir ortadan kaldırmadığı gibi bir yanlış yaptığını ileri sürerek, Türk-Ermeni ilişkilerinde yeni bir dönem başlayabilmesi için Türkiye’nin kendi tarihiyle yüzleşmesi ve 20. asrın ilk soykırımını tanıması gerektiğini belirtti.⁵

Başkan Sarkisyan Temmuz ayında Latin Amerika’da soykırım iddialarını kabul eden Arjantin, Uruguay ve Şili’yi ziyaret etmiş ancak aynı durumda olan Venezüella’ya, gitmemiş veya gidememiştir.

Bu ülkeler arasında Ermeni soykırım iddialarını en fazla destekleyen Arjantin’de Devlet Başkanı Bayan Cristina Kirchner’in, rahatsızlığı ileri sürülerek, Sarkisyan’ı kabul edilmemesi dikkatleri çekmiştir. Arjantin Başkanının rahatsız ise o ülkeye gidilmemesi gerekirdi. Bu arada Arjantin Parlamentosunun geçmiş yıllarda üst üste soykırım iddiaları konusunda aldığı kararlar Arjantin Hükümetini Türkiye karşısında güç durumda bıraktığı ve bu durumu nispeten olsun telafi edebilmek için Başkan Cristina Kirchner’in 2011

3 “Mahçupyan’dan Yeni Türkiye Perspektifi” *CNN Türk*, 4 Kasım 2014.

4 “Turkey Mulls “Bold Steps” of Armenia to Begin “New Era” *Hürriyet Daily News*, 25 Haziran 2014.

5 “Sharmazanov: It is Turkey That Must Take A “Bold Step” by Recognizing and Condemning the Armenian Genocide” *Arminfo*, 27 Haziran 2014.

yılında Türkiye’yi ziyaret ettiği hatırlandığında Bayan Kirchner’in hastalığı “diplomatik” de olabilir.

Ancak Sarkisyan, Arjantin’deki militan ve nüfuzlu bir Ermeni kolonisi bulunduğunu dikkate alarak, kendi düzeyinde bir muhatap bulmasa dahi bu ülkeye gitmekten çekinmemiştir. Burada yaptığı bir konuşmada Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun “adil hafıza” görüşüne karşı çıkararak bunu kabul edemeyeceklerini, aslında bu görüşün, Ermeni soykırımını iddiaların reddedilmesinin güncelleştirilmiş, geliştirilmiş ve yeniden şekillendirilmiş bir hali olduğunu söylemiştir. Aynı konuşmasında Türk makamları soykırım yapılmış olduğunu reddettikleri sürece soykırımın sona ermiş olmayacağını, Türkiye’nin tarihi ile yüzleşmesi zamanının çok uzakta bulunmadığını, binlerce Türkün kendi hükümetlerinin politikasını kabul etmeyerek Ermeni halkı ile dayanışma halinde olduklarını da ifade etmiştir.⁶

Diğer yandan Buenos Aires şehir idaresi bir soykırım anıtı yapılması için bir yer tahsis etmiş burada yapılan törende de Federal Hükümetin alt düzeyde temsil edildiği görülmüştür.

Sarkisyan dünyada soykırım iddialarını ilk kez 1964-5 yılında tanıyan Uruguay’ı da ziyaret etmiş ve burada çok iyi karşılanmıştır. Sarkisyan’la bu ülkenin Başkanı Jose Mujica arasında yapılan görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiriye⁷ Karabağ Sorunun barışçı yollarla ve Minsk Grubun aracılığıyla çözümlenmesi, diğer ülkelerin ve uluslararası kuruluşların bu anlaşmazlık konusunda tarafsız davranması gerektiği belirtilmiş, abluka, yolların kısıtlanması ve ekonomik izolasyon gibi metotların uluslararası hukuk kurallarını ihlal ettiği vurgulanarak dünyanın tüm ülkelerine ve uluslararası örgütlere Ermeni halkına karşı 1915 yılında işlenmiş olan suçu tanınmaları ve kınamaları çağrısını yapılmıştır. Bildiride Ermeni tarafının Uruguay’ın dünyada Ermeni soykırımını tanıyan ilk ülke olmasını şükranla andığı ayrıca Montevideo’da bir Ermeni Soykırımı müzesi inşa edilecek olmasını memnuniyetle karşıladığı gibi, tamamen Ermeni görüş ve tutumunu destekleyen hususların yer aldığı görülmüştür. Uruguay’ın bu aşırı Ermeni taraftarlığının temelinde bu ülkedeki küçük ancak zengin ve aktif Ermeni cemaatinin faaliyetleri vardır; bunun yanında Türkiye’nin adeta mevcut değildir.

Şili’de 1.500 kadar Ermeni yaşamaktadır; ancak bu küçük cemaat 2007 yılında bu ülke parlamentosundan bir soykırım kararı çıkartmayı başarabilmiştir. Sarkisyan’ın bu ülkeye yaptığı ziyarette Türkiye aleyhinde ifadelerde

⁶ “Sarkisyan Rejects Davutoğlu’s ‘Just Memory’” *Asbarez*, 8 Temmuz 2014.

⁷ Joint Statement on Results of Meeting Between President Serzh Sargsyan of Republic of Armenia and President Jose Mujica of Oriental Republic of Uruguay, *President of the Republic of Armenia Press Release*, 9 Temmuz 2014.

bulduğuna veya 2015'te soykırım iddialarını yansıtacak bir anıt dikileceğine dair haberlere rastlanmamıştır.

Latin Amerika ziyaretlerinde Sarkisyan'a refakat eden Dışişleri Bakanı Edvard Nalbantyan da Türkiye aleyhindeki söylemlere katılmıştır. Buenos Aires Herald gazetesine verdiği bir mülakatta⁸ Erdoğan Hükümeti yerine getirilmesi imkânsız önkoşullar ileri sürdüğü için iki ülke ilişkilerinin normalleşmesinin gerçekleşmediğini ve bunun için Türkiye'nin kusurlu olduğunu söylemiş, şimdi Türkiye'nin yeni koşullar koymaya başladığını iddia etmiş ve Türkiye için, ödeyeceği tazminatlardan ziyade kendi halkına gözlerinin içine bakıpta “ Size 99 yıldan beri yalan söyledik” demenin daha güç olduğu gibi demagojik ifadelerde bulunmuştur.

Nalbantyan gazeteler yoluyla Türkiye'ye karşı yürütmeye çalıştığı kampanyaya daha sonra da devam etmiştir. Eylül ayında Fransız Le Figaro Gazetesine gönderdiği bir yazıda⁹ Başbakan Erdoğan'ın taziye bildirmesini ve ayrıca Davutoğlu'nun Tarihçiler Komisyonu önerisini tekrarlamasını eleştirmiş, eskimiş taktikler yerine, Zürih Protokollerinin tasdiki, iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi, sınırın açılması gibi somut ilerlemelerle uzlaşma sürecinin önünün açılması gerektiğini savunmuş ve Başbakan Erdoğan'ın taziyelerini bildirdiği 23 Nisan 2014 konuşmasını¹⁰ tenkit etmiştir. Tüm uluslararası toplumun Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımasını beklediğini ve binlerce Türk'ün bu tanımayı yaptığı ileri süren Nalbantyan Türkiye'nin geçmişini inşa etmek için geçmişle barışması gerektiğini belirtmiş ve Erdoğan'ın, Sarkisyan'ın davetine icabetle 24 Nisan 2014 tarihinde Erivan'da olmasını temenni ettiğini ifade etmiştir. Nalbantyan'ın bu yazısının önemi Türk tarafının taziye bildirerek Ermenilerle başlatmak istediği yeni uzlaşma sürecini kesin bir şekilde reddetmesidir. Yazıdan Türkiye soykırım iddiasını tanımadığı (ve sınırını açmadığı) sürece Ermenilerle olumlu bir ilişki geliştiremeyeceği sonucuna varılmaktadır.

Kısa vadede Ermenistan'ın Türkiye'den beklentisi Protokollerin uygulanması veya protokollerden bağımsız olarak Türkiye-Ermenistan sınırının açılmasıdır. Bu konuda A.B.D. ile A.B. ülkelerinden destek de almaktadır. Ancak Türkiye'nin, Karabağ Sorunu bir şekilde çözüm yoluna girmedikçe iki ülke

8 “Edward Nalbandian: It şs Difficult for Turkey to look at its Own People in the Eye and Say: “We've Been Lying to You For 99 Years” *Arminfo*, 10 Temmuz 2014.

9 “Génocide des Arméniens: Erdoğan Doit Dire la Vérite” *Le Figaro*, 6 Eylül 2014. Ermenistan Dışişleri Bakanlığı bu yazının İngilizce metnini aynı tarihte “Turkey Should Reconcile With Its Own Past” başlığı altında yayınlamıştır. <http://www.tert.am/en/news/2014/09/06/Nalbandian-lefigaro/> Bu metin Figaro'da yayınlanandan daha uzundur. Fransız tarihçi Maxime Gauin Nalbantyan'ın bu makalesine Avrasya İncelemeleri Merkezi Bülteni'nde yayınladığı uzun bir yazıyla yanıtlamıştır. Bu yazının Türkçesi <http://www.avim.org.tr/analiz/tr/1915-OLAYLARIYLA-ILGILI-OLARAK-EDWARD-NALBANDIAN%E2%80%99IN-YAZISI-VE-MAXIME-GAUI%E2%80%99IN-CEVABI/3661> 'dedir .

10 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 47, ss 27-43

ilişkilerinin normal hale gelemeyeceğini belirten kararlı tutumu sınırın açılmasını geri plana itmektedir. Bu nedenle zaman zaman sınırın açılması konusu ayrıca gündeme getirilerek kamuoyu tarafından unutmaması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda bir gazetede¹¹ Başbakan Erdoğan'ın Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi amacıyla ikinci adımı (birinci adımın Erdoğan'ın taziye bildirilmesi olduğu anlaşılıyor) atmaya hazırlandığına ve bu amaçla Alican Sınır Kapısını açılması için hazırlıkların tamamlanması talimatını verdiği, kapının Eylül ayı itibarıyla açılmasının planlandığına dair bir haber yayınlamış, ancak aynı gün Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç bu haberin gerçeği yansıtmadığını bildirmiştir. Ayrıca sınırın açılmasının ancak Güney Kafkasya'da kapsamlı ve sürdürülebilir bir normalleşmeye imkan sağlayacak gelişmeler çerçevesinde gündeme gelebileceğini, bu konuda Ermenistan'ın tüm komşularıyla sorunlarını çözme iradesini göstermesi ve buna göre adımlar atmasının belirli olacağını da ifade etmiştir.¹²

Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Bakü'ye yaptığı ziyaret sonrasında gazetecilerin bir sorusuna cevaben "Eğer Azerbaycan-Ermenistan sorunu çözümlerse Türkiye- Ermenistan arasındaki sorun da çözülmüş olur, ama bu çözülmediği sürece aynı şekilde öbür tarafta Türkiye- Ermenistan arasındaki sorun da bu haliyle aynı şekilde devam edecektir"¹³ sözleriyle Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesini Azerbaycan-Ermenistan sorunlarının çözülmesine sıkıca bağlamıştır. Bu sözler doğal olarak Azerbaycan da memnuniyet yaratmış ve Başkan Aliev'in, Türkiye ve Azerbaycan'ın Dünya'daki Ermeni soykırımını efsanesini ortadan kaldırabilmek için beraberce çalışacakları sözleri Ermeni basınında da yankı bulmuştur.¹⁴

Türkiye'nin yeni Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu'nun da sözde Ermeni soykırımına karşı kardeş Azerbaycan'la birlikte mücadele edileceği, her konuda Azerbaycan ile güç ve çabalarını birleştirecekleri dair sözleri de Ermeni basınında yer almıştır.¹⁵ Daha sonra Çavuşoğlu'nun T.B.M.M.'de yaptığı bir konuşmada geçmiş kuşaklara ve Türk milletine atfedilen Ermeni soykırımını iddialarını Türkiye'nin tanımasının mümkün olmadığına dair sözlerine, her zaman söylenen ve herkes tarafından bilinen veya bilinmesi gereken bir husus olmasına rağmen, Ermeni basınında ön planda yer verilmiştir.¹⁶ Bu ilginin

11 "Ermenistan Kapısı Açılıyor" *Taraf*, 4 Temmuz 2014. Hüseyin Özay

12 "Dışişleri Bakanlığı: Ermenistan Sınır Kapısı Açılmayacak" *Ensonhaber.com*, 5 Temmuz 2014ç

13 "Cumhurbaşkanı Erdoğan Bakü'de" *Ülkehaber.com*, 3 Eylül 2014ç

14 "Aliev vows Support for Armenian Genocide Denial" *RFE/RL*, 3 Eylül 2014.

15 "Mevlut Cavuşoğlu: " Nous Allons Lutter Ensemble Avec L'Azerbaïjan Contre le soi-disant Génocide Arménien" *NAM*, 4 Eylül 2014.

16 "La Turquie Ne Reconnaîtra Jamais le Génocide A Déclaré Le Ministre Turc des Affaires Etrangères" *NAM*, 7 Kasım 2014; " Turkey Will Never Recognize Genocide, Says Turkish Foreign Minister" *Asbarez*, 6 Kasım 2014.

nedeni, büyük olasılıkla, Çavuşoğlu'nun sözlerinin 2015 yılında Türkiye'nin soykırımı tanıyacağı veya tanımak zorunda kalacağı gibi özellikle Diaspora'nın bir kısmına hâkim bir kanıyı bozmuş olmasından ileri gelmektedir.

1 Eylül 2014 tarihinde T.B.M.M.'de Başbakan Davutoğlu tarafından okunan 62. Hükümet Programında Ermenistan ile ilişkiler Kafkasya bölümünde yer almıştır.¹⁷ Bu bölüm şöyledir: Hükümetimizin bir diğer stratejik önceliği, Kafkaslar'da barış ve istikrarın temin edilmesi ve bölgedeki gerginlik ve çatışmaların asgari düzeye indirilmesidir. Bu bağlamda, ülkemiz Güney Kafkasya'daki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü doğrultusunda, Azerbaycan toprakları ile Yukarı Karabağ'daki işgalin sona erdirilmesi ve Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki gerginliklerin ortadan kaldırılması için çaba göstermeye devam edecektir. Önümüzdeki dönemde, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine yönelik adımlarımız da sürecektir. Ermenistan'ın tarihten husumet değil, karşılıklı yarar ve işbirliğinin önünü açacak kapsayıcı, âdil hafıza arayışı içine giren bir anlayışa yönelmesini ve açılımlarımıza ileri görüşle mukabelede bulunmasını bekliyoruz. Barış, istikrar ve refah ortamının Kafkaslar'a teşmilinin ancak böylelikle mümkün olabileceğini düşünüyoruz.”

Başbakan Davutoğlu'nun göreve geldikten sonra Azerbaycan'a yaptığı ilk ziyaret sırasındaki beyanları Türkiye'nin Ermenistan politikasını ve bu konuda Azerbaycan ile birlikte hareket etme azmini bir kez daha teyit etmiştir.¹⁸ Başbakan Ermenistan'ın Karabağ sorununda uzlaşmaz tutumunu sürdürdükçe bölge projelerin dışında kaldığını, hâlbuki Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilse, bu çerçevede barış inşa edilse bundan diğer ülkeler gibi Ermenistan da istifade edeceğini ifade etmiş ve “Türkiye olarak bir kez daha burada, Bakü'de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak, bütün Türkiye halkını temsilen söylüyoruz ki Azerbaycan topraklarının her bir santimetre karesi kurtulana kadar Türkiye, Azerbaycan'ın verdiği mücadelenin yanında olacaktır. Uluslararası hukuk bunu böyle söylüyor. Uluslararası hukukun gereği yapılan kadar da Türkiye ile Azerbaycan omuz omuza bölgeyi barış bölgesi yapmak için çaba sarf edecektir ve Azerbaycan'a yönelecek her türlü olumsuz tavır, Azerbaycan'da olduğu kadar, Türkiye'de de aynı tepkiyi görür.”

Cumhurbaşkanı Erdoğan Suriye'deki durumu François Hollande ile tartışmak için gittiği Fransa'da yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin Avrupa'da bir karalama ve yanlış bilgi verme kampanyasının kurbanı olduğunu, 1915 olayları konusunda Ermenistan ve Diaspora'nın yapıcı olmayan ideolojik yaklaşımları bulunduğunu, Türkiye'nin ise bu konuyu siyasi olarak görmediğini, Türk

17 Türkiye Cumhuriyet Başbakanlık, 62. Hükümet Programı

18 “Davutoğlu'ndan Karabağ Mesajı: Azerbaycan Kurtulana Kadar...” *AGOS*, 19 Eylül 2014.

arşivlerinin açık olduğunu, tarihçilerin, arkeologların, hukukçuların 1915 olaylarının daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmaları gerektiğini söylemiştir.¹⁹

Ermenistan açısında önemli olaylardan biri de 19 ve 20 Eylül 2014 tarihlerinde Erivan'da 60 ülkeden 700 kadar delegenin katıldığı 5. Ermenistan- Diaspora Konferansı'nın toplanması olmuştur. Başkan Sarkisyan bu konferansta yaptığı konuşmada²⁰ 1915'in 100. yıl dönümünün boyutları ve anlamı itibariyle örneği olmayan olay ve hareketlere sahne olacağını, bu bağlamda geniş çapta siyasi faaliyetler yapılacağını ve bazı ülke başkanlarının Ermenistan'ı ziyaretinin beklendiğini söylemiş ayrıca 2015'in Ermeni milli uyanışı için yeni bir hedef olacağını belirtmiştir. Türk toplumunun tarihin yanlış yansıtılmasını sorguladığını, binlerce Türkün ülkelerinin inkâr politikasını reddettiğini, bu nedenle Türk makamlarının Ermeni soykırımın inkârına ilişkin tutumlarını bir çıkmaza ulaştığını ileri sürmüştür. Sarkisyan Türkiye'den bu ümitsiz ret politikasını durdurmasını, belleğini tazelemesini, geçmişin karanlık sayfalarını gözden geçirmesini, tarihle yüzleşmesini, eski suçları kabul edip kınamasını ve vicdanını arındırarak bu eski yükten kurtulmasını istemeye devam edeceklerini ifade etmiştir.

Bu sözlerde ilginç olan husus Sarkisyan'ın mevcut bir durumu değil, olmasını, gerçekleşmesini istediği bir durumu gerçek gibi dile getirmesidir. Türkiye'de Ermeni görüşlerini destekleyen bir kesim varsa da bunlar, Sarkisyan'ın sözlerini aksine, güçsüz ve etkisizdir. Bunun en çarpıcı kanıtı, T.B.M.M.'de oyları %90'ın çok üstünde olan dört partinin (AKP, CHP, MHM) Ermeni sorunu karşısındaki tutumlarının hemen hemen aynı olmasıdır. Sadece HDP Ermeni görüşlerini desteklemektedir ki "çözüm süreci" başarıya ulaştığı takdirde bu partinin de tutum değiştirmesi olasıdır.

Söz konusu 5. Ermenistan- Diaspora Konferansı'nda kabul edilen ve birçok konuya da değinen bildiri²¹ soykırım konusunda Türkiye'nin tüm sorumluluğunu kabul ederek soykırımı tanıması ve sonuçlarını ortadan kaldırması ve din değiştirmiş Ermenilerin aslında Ermeni olduğunu beyan edebilmesine dair ifadeler dikkat çekmektedir.

Bilindiği üzere her yıl Eylül ayında yeniden çalışmaya başlayan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu üye ülkelerin başlıca sorunlarını dile getirdikleri bir forum niteliğindedir. Başkan Sarkisyan bu yıl Genel Kurulda 24 Eylül 2014

19 "Les Quatre vérités sur le terrorisme de Président Erdoğan" *La Croix*, 1 Kasım 2014.

20 Statements and Messages of the President of Ra. Remarks by President Serzh Sargsyan At the 5th Armenia- Diaspora Conference, President of the Republic of Armenia, 20 Eylül 2014, <http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2014/09/20/President-Serzh-Sargsyan-Armenia-Diaspora-conference/>

21 Declaration, Adopted by the participants of the 5th Armenia-Diaspora Conference, <http://www.mindiaspora.am/en/News/3369>

tarihinde yapmış olduğu konuşmanın²² büyük bir bölümünü ülkesinin Azerbaycan ve Türkiye ile olan ilişkilerine ayırmıştır. Türkiye ile ilgili bölümde özellikle şu hususlar dikkati çekmektedir. Önce artık adet haline gelmiş olan, Türkiye'nin cesaret gösterip kendi tarihi ile yüzleşerek Ermeni soykırımını tanınması ve gelecek kuşakları bu ağır yükten kurtarması gerektiği görüşü tekrar edilmiş ayrıca, muhtemelen Başbakan Erdoğan'ın taziye bildirmesi ima ederek, Türkiye'den belirsiz mesajlar alındığı ifade etmiştir. Sarkisyan Ermenistan'ın Türkiye ile ilişkilerinin normalleşmesini hiçbir zaman Türkiye'nin soykırımını tanınmasına bağlamadığını, aslında Protokollerin imzalanması ile sonuçlanan normalleşme sürecinin Ermenistan tarafından başlatıldığını ancak Türkiye'nin Protokollerin onaylanmasını Karabağ sorununa bağladığını, artık Ermenistan'da ve Karadağ'da kişilerin “onayın canı cehenneme” ifadelerini kullandıklarını bu durumda Ermenistan'ın Protokolleri Parlamentodan geri çekmeyi düşündüğünü söylemiştir.

Hayli sert bu ifadeler aslında Ermenistan Devlet başkanı bilinen görüşlerini tekrarlamaktadır. Protokolleri Parlamentodan geri çekilebileceğine dair sözler yeni görülmeyle beraber aslında bir değişikliğe işaret etmemektedir. Zira Protokoller, zaten Ermenistan Parlamentosunun çalışma gündeminde değildir. Bu nedenle parlamentodan geri çekileceklerine dair sözlerinin bir anlamı yoktur. Sarkisyan'ın böyle yapmakla Türkiye üzerinde baskı kurmaya çalıştığı veya Protokollere gereğinden fazla önem veren A.B.D. ve A.B. ülkelerinde endişe yaratarak, onların Türkiye'ye baskı yapmasını amaçlaması olasıdır. Bu baskılarla Türkiye politikasında bir değişiklik sağlayamazsa o zaman Protokolleri reddederek kendi kamuoyunda prim toplamayı düşünmüş olması da mümkündür.

Başkan Sarkisyan'ın New York Times gazetesinin 26 Eylül 2014 tarihli sayısında çıkan bir yazısı da Genel Kurul konuşmasındaki öğelerden esinlenmiştir. Esas amacının, Türkiye'den Ermeni soykırımını tanınmasını isteyerek, Erdoğan'ın taziye dilemek yoluyla başlatmak istediği yeni bir uzlaşma sürecini önlemek olduğu görülmektedir.

Başta Sarkisyan ve diğer Ermeni devlet adamlarının ve Diaspora'daki Ermeni yazarların soykırım iddialarının tanınması, sonuçlarının ortadan kaldırılması ve özellikle Türkiye-Ermenistan sınır kapısının açılması konusundaki ısrarlı görüşlerinin, Türkiye'de resmi düzeyde tam bir ilgisizlikle karşılanmıştır.

Kamuoyunda ise küçük bir azınlık Ermeni görüşlerini desteklemeye devam etmektedir. Bunun son örneğini Hrant Dink Vakfı'nın Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesiyle birlikte, Fakülte binasında, 22 ve 23 Kasım 2014 tarihinde düzenlediği ve “Mühürlü Kapı: Türkiye-Ermenistan Sınırının Geleceği”

22 “Sarkisian Says Yerevan Considering Recall of Turkey-Armenian Protocols” *Asbarez*, 24 Eylül 2014.

başlıklı konferans oluşturmaktadır. Görüşleri zaten bilinen bazı Türklerden başka Ermeniler ve üçüncü tarafların katıldığı bu konferansta sınır kapısının açılmasının ne kadar yararlı olacağı konusu yoğun bir biçimde işlenmiştir. Sınırların açılmasının Ermenistan için yararlı olacağında şüphe yoktur. Ekonomik açıdan Türkiye için yararı gayet sınırlıdır. Siyasi açıdan ise sınırın, hiç bir karşılık almadan açılması Azerbaycan'ın çok aleyhine olduğu için Türkiye için de sakıncalıdır.

Bu konferansa ilişkin olarak dikkate alınması gereken diğer bir husus, yabancı bir ülkenin görüşlerini savunan ancak Türkiye'nin politikalarına ve çıkarlarına ters düşen hususları hakkında bir Devlet Üniversitesinin, karşı görüşlerin de ifade edilmesine imkan dahi vermeyen bir konferans düzenlemiş olmasıdır.

2015 yılının yaklaşması ve bu yılın anılmasına ilişkin hazırlıkların artması Ermenilerin Türkiye ile uzlaşması ve daha ileride barışmaları için Türkiye'nin yerine getirmesini istedikleri talepleri saptamaya başlamalarına neden olmuştur.

II –TEHCİRİN 100. YILI SÜRECİNDE TÜRKİYE'YE KARŞI İLERİ SÜRÜLECEK TALEPLER

2015 yılının yaklaşması ve bu yılın anılmasına ilişkin hazırlıkların artması Ermenilerin Türkiye ile uzlaşması ve daha ileride barışmaları için Türkiye'nin yerine getirmesini istedikleri talepleri saptamaya başlamalarına neden olmuştur. Bu talepleri Ermenistan Hükümetinin, Ermeni kiliselerinin ve Diaspora örgütlerinin talepleri olmak üzere üçe ayrılarak inceleyeceğiz.

1. Ermenistan Hükümetinin talepleri

Şu ana kadar Ermenistan hükümetinin Türkiye'den resmiyete dökülmüş bir talebi mevcut değildir. Ancak Devlet Başkanı Serj Sarkisyan'ın çeşitli konuşmalarında dile getirdiği ve ileride resmi talebe dönüşmesi olası bazı hususular vardır.²³ Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

23 Soykırımın tanınması ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için 5 Temmuz 2013 tarihinde Erivan'da toplanan ve açılış konuşmasını Başkan Sarkisyan'ın yaptığı Ermeni Hukukçular Forumunda taleplerle ilgili hukuki belgelerin listesinin yapılması ve toplanması için bir karar alınmış ve bu amaçla özel bir komite kurulmuştur. Ayrıca bu Forum "Türkiye-Ermenistan arasındaki tüm anlaşmazlıkların hukuki çözümü için, gerekçeleriyle birlikte, büyük bir talepler paketi hazırlayıp Uluslararası Adalet Divanına başvurulmasını tavsiye etmişti. Ermenistan hükümetinin henüz bu konuda almış bir kararı ve dolayısıyla da Türkiye'den bir talebi yoktur. Hukuki belgeler ve gerekçeler saptandığında böyle talepler ileri sürülebilir. Bu konuda bkz. *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 45, s. 14,15

a. Türkiye'nin soykırım varsayımını tanınması

Sarkisyan Protokollerin akamete uğramasından sonra, yaklaşık 2010'dan beri, gitgide artan bir şekilde Türkiye'nin 1915 olaylarını soykırım olarak tanınması gerektiğini demeçlerinde dile getirmeye başlamıştır. Sarkisyan'ın bu konuda seleflerinden farkı Ter Petrosyan ve Koçaryan doğrudan Türkiye'yi zikretmeden, soykırım varsayımının "uluslararası toplum" tarafından tanınmasını istemeleriydi; böylece ismi zikredilmediği için Türkiye ile yeni bir sorun çıkmasından kaçınılmış oluyordu. Sarkisyan'ın böyle bir kaygısı bulunmadığı görülmektedir.

b. Soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması

Bu deyimle Tehcire uğrayanların torunlarına tazminat ödenmesi, mallarının geri verilmesi ve Türkiye'nin Doğu Anadolu'dan Ermenistan'a, büyüklüğü belli olmayan, toprak verilmesi kastedilmektedir.

Sarkisyan, 2013 yılında Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesinde yaptığı bir konuşmadan sonra kendisine yöneltilen bir soruya cevaben Türkiye'den asla toprak talebinde bulunmadıklarını söylemiştir.²⁴ Bu beyanı geçmişe ilişkin bir tespit olarak görmek ve geleceği kapsamadığını düşünmek daha doğru olacaktır. Buna karşın, belki Güney Kıbrıs rejimi ve Suriye gibi Türkiye ile husumet ilişkileri bulunan ülkeler hariç, hiçbir ülkenin Ermenistan'ın Türkiye'den toprak talebinde bulunmasını destekleyeceği zannedilmemektedir. Ayrıca "küçük" Ermenistan'ın "büyük" Türkiye'den toprak istemesinin normal olmadığını düşünen ve hatta bir mizah konusu olarak görenler de çıkacaktır. Diğer yandan, aşağıda ayrıca açıklayacağımız üzere, Diaspora'da da toprak talebinin gerçek dışı niteliğinin anlaşılmağa olduğu ve alternatif arayışlarının başladığı görülmektedir.

Henüz üçüncü ülkelerde ciddi tartışma yapılmamış olmakla beraber Tehcire uğrayan Ermenilerin torunlarına tazminat ödenmesi ve el konan mallarının geri verilmesi konularında Ermenileri destekleyenler olacağı düşünülmektedir. Bu arada el konmuş olan Ermeni kiliseleri ve diğer dini yapıların geri verilmesi hususunda diğer ülkelerden ciddi destek gelmesi olasıdır.

c. Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınırını açması

Bu talep yıllardan beri sadece Ermenistan Başkanları tarafından değil, diğer yetkililerce de, sınırın kapalı olmasının yasadışı olduğu belirtilerek, dile

²⁴ *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 47, s. 17. Sarkisyan'ın bu sözlerinin yarım bir gerçeği ifade ettiğini ve gerek kendisinin gerek selefi Robert Koçaryan'ın ileride Türkiye'den toprak talebinde bulunulması gerektiği anlamına gelen bazı beyanları olduğunu bu yazımızda belirtmiştik.

getirilmektedir. Diğer yandan soykırımın tanınması ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için bir zaman belirtilmezken sınırların açılması acil olarak görülmektedir. Sınırların, herhangi bir önkoşula bağlı olmadan açılması konusunda A.B.D. ve A.B. ülkeleri Ermenistan'ı desteklemekte Azerbaycan ise kesinlikle karşı çıkmaktadır.

2. Ermeni Kiliselerinin talepleri

Bilindiği üzere Ermenilerin Türkçeye Baş Patriklik olarak çevrilebilecek, biri Lübnan'da Antelias'ta diğeri Erivan yakınlarındaki Eçmiyazin'de yerleşik , “katolikosluk” adı verilen iki büyük dini kuruluşu vardır. Bunlar da son zamanlarda Türkiye'den talepte bulunmaya başlamışlardır.

a. Katolikoslukların Ortak Talepleri

İki Baş Patrik, Vazken II ve Aram I, 24 Nisan 2013 tarihinde yayımladıkları bir ortak bildiriyle şu talepleri ileri sürmüşlerdir:²⁵ Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanınması, Ermenilerin insan yaşamı ve insan hakları alanında tüm kayıplarının tazmin edilmesi, Türkiye'deki Ermeni kiliseleri, manastırları, kilise emlakı ve kültürel anıtlarının “Ermeni halkına” iade edilmesi.

A.B.D. Temsilciler Meclisi 14 Aralık 2011 tarihinde kabul ettiği H.RES.306 sayılı bir kararda Türkiye'den “Tüm kiliselerin ve diğer ayin yerlerinin, manastırların, dini okulların, hastanelerin, dini anıtların, dini kutsal eşyanın, kutsal yerlerin ve diğer dini yapıların ve ayrıca taşınır dini eşyanın hak sahiplerine geri verilmesini” istemişti.²⁶ Temsilciler Meclisin bu konuda bir yetkisi olmadığından söz konusu kararı daha ziyade bir fikir beyanı olarak görmek mümkündür. Türkiye'nin Ahtamar Kilisesi ve diğer bazı yerleri ibadete açılmasına ve Ermeni Vakıflarına ait mallarının geri verilmesini sağlamasına rağmen 28 Mart 2014 tarihinde H.RES 4347 sayısı altında Temsilciler Meclisine bir diğer tasarı verilmiş²⁷ ancak oylama aşamasına geçilememiştir. 2014 Kasım ayında yapılan seçimlerden sonra bu konunun yeniden Temsilciler Meclisine gelmesi olasıdır.

Sonuç olarak Ermeni kiliseleri ve diğer dini malların iadesi konusuna en azından A.B.D ilgi göstermektedir. Tamamı Hıristiyan ülkeler temsilcilerinden oluşan Avrupa Parlamentosunun da aynı ilgiyi göstermesi beklenebilir.

25 Bu konunun ayrıntıları için bkz. *Ermeni Araştırmaları* Sayı 44, s.22,23

26 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 44, ss. 39-41

27 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 47, ss.58,59

Diğer yandan bu konuda önemli olan bir husus da normal koşullarda aralarında bir rekabet ve bazen de sürtüşme olan Ermeni iki baş patrikliğinin, soykırım ve Türkiye’den talepler söz konusu olduğunda kolayca birleşmiş olmalarıdır.

Bu konudaki son gelişme Ermeni Apostolik Kilisesinin en büyük organı olan ve Türkiye dahil tüm ülkelerin piskopos ve başpiskoposların katıldığı Piskoposlar Sinod’unun 11-13 Kasım 2014 tarihinde Eçmiyazin’deki toplantısında kabul ettiği bir bildiriye “ Osmanlı Türkiye’si tarafından yapılmış olan 20. yüzyılın ilk soykırımının tanınması ve kınanması için” uluslararası topluma çağrıda bulunulmasıdır. Sinod ayrıca “Ermeni soykırımını tanınması ve Ermeni halkının haklarını iade etmesi” için de Türkiye’ye çağrıda bulunmuştur.²⁸

b. Kilikya Baş Patrikliğinin Talebi

19 Eylül 2014 tarihinde Erivan’da yapılan Ermenistan-Diaspora 5. toplantısında bir konuşma yapan Kilikya Baş Patriği Aram I, Sis’teki (Kozan ilçesi) tarihi merkezlerinin (binalarının) hak sahihi olan Ermeni Kilisesi ve Ermeni halkına iade edilmesi için yakında Türkiye Anayasa Mahkemesine başvuracaklarını, eğer bu mahkeme taleplerini reddederse davayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine götüreceklerini söylemiş bu girişimlerinin önemli fonlar gerektirdiğini ancak bu konuda Ermeni halkının desteğine güvendiklerini belirtmiştir. Aram I davayı kazanmamalarının dahi bir zafer olacağını, zira dava açmalarının uluslararası topluma Ermenilerin, soykırımın üzerinden ne kadar yıl geçerse geçsin, Ermeni milletinin haklarını talep etmekte kararlı olduğunu göstereceğini ifade etmiştir.²⁹ Tanınmış bir Ermeni köşe yazarı³⁰ buna itiraz ederek davanın kazanılmaması halinde Türk Hükümetinin bunu istismar edeceğini ve davanın reddedilmesini soykırım iddialarının kabul edilmediği gibi gösterebileceğini belirtmiştir. Aram I bu konuda başka bir vesileyle yaptığı bir konuşmada, hukukun çok fazla Ermenilerin lehine olmadığını bildiğini ancak çabaların bu yönde birleşmesi gerektiğini söylemiştir.³¹

3. Diaspora’nın talepleri

Türkiye’den talepler konusunda Ermeni Diasporası Ermenistan’a nazaran daima daha önde ve daha aktif olmuştur. Bu durum, Protokollerin akamete

28 “Déclaration du Synode des évêques de la Sainte Eglise apostolique Arménienne” *Armnews*, 15 Kasım 2014.

29 “Catholicosate of Cilicia to Sue Turkey Over JHistoric Headquarters in Sis” *Armenian Weekly*, 19 Eylül 2014.

30 Harut Sassounian “Lawsuits, Legislations, Lobbying: All Ahead of Genocide Centennial”, *California Courier Online*, 29 Eylül 2015.

31 “Catholicosate of Cilicia Consistent With Return of Catholicosate of Sis” *Armenpress*, 19 Kasım 2014.

uğramasından sonra değişmeye başlamış olup halen Ermenistan'ın tutumu Diaspora görüşlerine yaklaşmıştır.

Diaspora'nın görüşleri konusunda özel kişilerin ve Diaspora örgütlerinin görüşleri arasında bazı farklar bulunduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Beklendiği gibi özel kişilerin görüşleri çok farklıdır. Bazıları Türkiye'nin soykırım iddialarını tanınması ve özür dilenmesi ile yetinirken çoğunluk bunların dışında Türkiye'nin tazminat ödemesini, malların iadesini ve hatta Türkiye'nin Ermenistan'a toprak vermesini istemektedir. Yerimiz müsait olmadığı ve kişisel görüş ve taleplerine, bunların sadece ilgili kişileri bağladığı ve genelde birbirinin tekrarı olduğu düşüncesinden hareketle, yazımızda yer vermeyeceğiz. Buna karşın önemli gördüğümüz bazı Diaspora örgütlerinin taleplerini yansıtacağız.

Bu örgütlerin başında Diaspora'nın büyük bir kısmını etkisi altında tutan Taşnak Partisi (Ermeni Devrimci Federasyonu) gelmektedir. Söz konusu Federasyon Türkiye'ye yöneltilecek talepler konusunda bir bildiri kabul etmiş ayrıca bu talepleri desteklemek üzere "Adil Çözüm – Ermeni Soykırımının Telâfisi" (Resolution With Justice – Reparation For the Armenian Genocide) başlığını taşıyan taleplere hukuki bir temel bulmaya çalışan bir rapor hazırlamıştır. Bunlar dışında A.B.D.'deki Ermeni Baro Birliği de bir talepler listesi hazırlamıştır.

Bu üç belgede yer alan bazen birbirinin tekrarı da olan talepleri aşağıda özetliyoruz.

a. Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnak Partisi) A.B.D. Batı Yakası Bölümünün Bildirisi.³²

Taşnak Partisi ABD Batı Yakası bölümü 23 Haziran 2014 tarihinde "Ermeni soykırımı için Adalet Talepleri" başlığı altında yayınlamış bulunduğu talepler, biraz kısaltılmış olarak şunlardır:

1. Türkiye Cumhuriyeti Ermeni soykırımını en açık şekilde tanımalı ve sonuçlarını üstlenmelidir.
2. Türkiye Cumhuriyeti insanlığa karşı soykırım suçu nedeniyle Ermeni milletinin tazmini için anlamlı ve ivedi adımlar atmalıdır. Bununla beraber tazmin girişimlerinin soykırım nedeniyle Ermeni milletinin milli yaşamının niteliği ve sayısal niceliğini geri getirmeyeceği bilinmelidir. Ermeni halkının gasp edilen haklarının geri verilmesi bir iyi niyet göstergesidir.

32 "ARF's Statement of Demands For Justice For he Armenian Genocide" *Asbarez*, 23 Haziran 2014.

3. Ermeni Ulusu'nun toprak haklarının geri verilmesi şunları içermelidir: Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson'ın 22 Kasım 1920 tarihli nihai ve bağlayıcı Hakem Kararı esas alınarak uluslararası sınırların tekrar çizilmesi, Van, Bitlis, Erzurum ve Karadeniz'e kısıtlanmadan erişim sağlayacak şekilde Trabzon vilayetleri topraklarının Ermenistan Cumhuriyeti ile tekrar birleşmesi, Ağrı Dağı ve çevresindekiler dâhil olacak ancak bunlarla sınırlı kalmayacak toprakların ve İkinci Ermenistan Cumhuriyeti'nin sınırları içinde yer almış olan Kars ve Ardahan bölgelerinin de Ermenistan ile birleşmesi
4. Ermeni milletinin topraklara ilişkin haklarının tam ve açık bir şekilde geri verilmesi, Yukarı Karabağ Cumhuriyetinin bu günkü sınırları içinde bağımsızlığının ve uluslararası egemenliğinin tanınmasını da içerecektir.
5. Ermeni milletinin topraklarına ilişkin haklarının tam ve açık bir şekilde geri verilmesi Nahcivan'ı da içermelidir.
6. Yukarıda değinilen Ermeni milletinin topraklarına ilişkin haklarının tam ve açık şekilde geri verilmesi, bir kısıtlama olmadan doğal kaynakların doğal veya inşa edilmiş taşıma yollarının ve toprakların kullanımını da içermelidir.
7. Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti şimdiki ve gelecekteki sınırları içindeki yüzlerce Ermeni Kilisesi, manastır, mezarlık ve diğer tarihi ve kültürel yapıları tanımalı, masraflarını karşılayarak korumalı, muhafaza etmeli ve bunların tahrip edilmesi, silinmesi ve ortadan kaldırılması girişimlerinde bulunmaktan, teşvik etmekten veya hoş görmekten kaçınmalıdır.
8. Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti; Ermeni Soykırımı'nın, bu soykırımın sonuçlarının ve burada ana hatlarıyla belirtildiği şekliyle tazminatlarla ilgili genel planının tam anlamıyla kabul edilmesinden yola çıkarak, bahsi geçen ülkeler arasında ilişkilerin normalleştirilmesi ve geliştirilmesi için Ermenistan'a ve Karabağ'a yönelik ablukayı derhal kaldırarak, sınırları içerisinden kısıtlanmadan geçiş sağlayacak ve diğer iyi niyet girişimlerinde bulunacaktır.
9. Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Ermenistan Cumhuriyeti ve Karabağ Cumhuriyetine karşı herhangi bir askeri veya diğer harekâta girişmekten, sınır ötesi şiddeti tahrik etmekten veya başka bir şekilde barışı bozmaktan kaçınmalıdır.
10. Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Patrikliğinin, Kilikya Baş Patrikliğinin

ve/veya Ermeni Milletinin usulüne uygun olarak atadığı temsilcileri tarafından belirlenen diğer herhangi bir kuruluşun mülkiyet haklarını, tam ve kısıtlama olmadan geri verecek ve şimdiki ve gelecekteki sınırları içindeki Ermeni kiliseleri, manastır, mezarlık ve diğer dini veya inanca dayalı tarihi veya kültürel yapılara erişimi sağlayacak ve bu yerlerin geri verilmesini geçmiş veya gelecek herhangi bir emlak vergisi ve diğer bezer yükümlülüklerden muaf tutacaktır.

11. Türkiye Cumhuriyeti Ermeni soykırımı kurbanlarının torunlarına veya onları temsil eden örgütlerin temsilcilerine mali tazminat ödemeli, Ermenistan'a ekonomik yardım yapmalıdır.
12. Türkiye Cumhuriyeti Ermeni soykırımı kurbanlarının torunlarına, zaman aşımı söz konusu olamadan, mallarla ilgili kişisel taleplerini beyan edebilmeleri için, hukuk yollarına ve mahkemelere başvurmalarını kabul etmelidir.
13. Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içerisinde Ermeni soykırımını tanımalıdır. Ayrıca ülkesindeki gizli veya Müslümanlaştırılmış Ermenilerin gerçek kimliklerine dönmelerine izin vermelidir.
14. Türkiye Cumhuriyeti şimdiki ve gelecekteki sınırları içinde Ermenilere, etnik kökenleri nedeniyle ayrımcılık yapma, korkutma ve taciz etme girişimlerini geri çevirmek, önlemek ve cezalandırmak için gerekli önlemler alacak ve gizli veya İslamlaştırılmış Ermenileri, istedikleri takdirde, gerçek kimliklerine geri dönmelerine, ayrıca bir kısıtlama yapılmadan ve misilleme korkusu olmadan, dini ve etnik özelliklerini kullanmalarına izin verecektir.
15. Türkiye Cumhuriyeti her yıl 24 Nisan tarihini Ermeni soykırımı kurbanlarını anma günü olarak kabul etmeli ve 24 Nisan 2015 tarihinden itibaren bu gün için anma eylemleri yapılmasına izin vermelidir.

Bu bildiriye dikkati çeken ilk husus zamanın sanki Sevr Antlaşmasının imzalandığı tarihte dondurulmuş olduğu ve sanki o tarihten bu yana hiçbir değişiklik olmadığı gibi bir yaklaşım sergilenmesidir. Oysa Sevr onaylanmamış, ayrıca geçersiz olduğu Moskova (Mart 1921) ve Kars (Ekim 1921) Antlaşmalarında belirtilmiştir. Söz konusu Moskova Kars Antlaşmaları Türkiye'nin sınırlarını da saptamıştır. Bu iki antlaşma günümüzde de geçerlidir. Durum böyle iken halen Türkiye'den toprak istemek uluslararası hukuka aykırı olmanın yanında, Ermenistan ve Türkiye'nin boyutları ve gücü karşılaştırıldığında gerçekçi de değildir. Ermenilere ödenmesi istenilen tazminatlara gelince söz konusu iki antlaşma tazminatı öngörmemiştir. Lozan

Antlaşması için de durum aynıdır. Bu nedenle o dönem olayları için tazminat ödenmesinin hukuki bir dayanağı yoktur. Ermenilerin geride bıraktıkları mallara gelince Birinci Dünya Savaşından hemen sonra başta İngiltere olmak üzere, Müttefiklerin talebi üzerine, zamanın Osmanlı Hükümetleri Ermeni mallarının sahiplerine veya mirasçılara geri vermeye başlamışlardır. Bu uygulama Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar sürmüştür, sonra bu mallar ayrı bir mevzuata tabi tutulmuştur. Özetlemek gerekirse Ermenilerin Türkiye’den toprak talep etmek ve tazminat istemek için hukuki bir dayanağı yoktur. Mallar için ise ilgili mevzuata uymak gerekmektedir. Bu mülahazalarımız aşağıda ayrıca açıklayacağımız diğer Ermeni talepleri için de geçerlidir.

Taşnak Partisi ve Türkiye’den talepte bulunan diğer kuruluşların bu hukuki durumu bildiklerini var saymaktayız. O zaman akla bu taleplerin hangi yollarla gerçekleşebileceği sorusu gelmektedir. Hukukun izin vermediği hallerde, yasal olmamakla beraber zora başvurulduğu sıkça görülmektedir. Ermenistan halen Türkiye’ye karşı zor kullanarak taleplerini yerine getirecek durumda değildir ve gelecekte de böyle bir olanağa kavuşması beklenmemektedir. Bu durumda Ermenistan’ın, Birinci Dünya Savaşından sonra olduğu gibi, başka devletlerin yardımı ile taleplerini gerçekleştirebileceği akla gelmektedir. Ancak günümüz Türkiye’si 1920’lerden çok farklı ve çok daha “güçlü bir ülkedir. O nedenle şu anda, bazı manevi denebilecek destek dışında, hiçbir devletin taleplerinin gerçekleşmesi için Ermenilere yardım etmek niyetinde olmadığını söylemek mümkündür.

Bu durumda geriye siyasi alanda Türkiye baskı yapmak kalmaktadır ki bu konuda da Ermenistan’ın olanakları yetersizdir. Buna karşın bazı ülkelerin, hükümetleri değil, parlamentoları, basını ve sivil toplum kuruluşları Ermenilere yardım etmektedir. Ancak bu yardımlar şimdiye kadar Türkiye’nin tutumunda kayda değer bir değişiklik yapamamıştır. Önümüzdeki yıldan itibaren özellikle soykırım iddialarının tanınması, sınırların açılması, Ermenistan ile normal ilişkiler kurulması için Türkiye üzerindeki baskılar artacaktır. Ancak Türkiye halen eriştiği güçlü durumu ve çok önemli stratejik konumu nedeniyle bu baskılara kolaylıkla karşı koyabilecektir.

Görüldüğü üzere yukarıda özetlemeye çalıştığımız Ermeni taleplerinin gerçekleşmesi imkânı yoktur; ancak bu hususta düş kurmak ve bunlarla Diaspora ve Ermenistan kamuoyunu oyalamak daima mümkündür.

b. Ermeni Soykırımını Tazmin İçin İnceleme Grubu (The Armenian Genocide Reparations Study Group)

Taşnak Partisi tarafından sağlanan fonlarla 2007 yılında A.B.D.’de Ermeni

Soykırımını Tazminini İnceleme Grubu kurulmuştu. Çalışmalarına halen de devam eden bu grubun başkanlığını Worcester Devlet Üniversitesinden Profesör Henry Theriault yapmaktadır Grubun üyeleri tanınmış uluslararası hukukçu ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonun eski Sekreteri Alfred-Maurice de Zayas, Ermenistan’da Modus Vivendi Araştırma Merkezi Başkanı ve Ermenistan’ın eski Kanada Büyükelçisi Ara Papian ve West Indies (Karayipler) Üniversitesinden Jermaine O. McCalpin’dir. Bu Grup Ermeni soykırımını tazmini için 2009 yılında bir ilk rapor hazırlamış ve bu rapor 2010 yılı içinde A.B.D’de George Mason Üniversitesi ile Los Angeles Üniversitesi ve sonra Erivan’da üç bilimsel toplantıda tartışılmıştır. Söz konusu Grup nihai raporunu bu yılın Eylül ayı sonunda yayınlamıştır.³³ Raporun başlığı “Adil Çözüm, Ermeni Soykırımının Tazmini”dir. (Resolution With Justice, Reparations For the Armenian Genocide) Rapor³⁴ 35 sayfa kadar olup tazminatlar konusunu Ermeni görüşleri açısından ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Biz bu raporun “ Kapsamlı Tazminatlar Paketi için Öneriler” bölümünün geniş bir özetini aşağıda veriyoruz:

1. Türk Hükümeti ve yandaşı hükümet dışı kuruluşlar Ermeni soykırımını tanımalı ve özür dilemelidir.
2. Bu özür fiilleri kimin yaptığına ve kurbanların kim olduğuna ilişkin açıklamaları ve soykırımın ayrıntılarına ait bilgileri içermelidir. Ayrıca Türkiye ile soykırım arasındaki ilişkilerin mahiyeti açıkça belirlenmeli ve Türkiye’nin bugün Ermenilere karşı sorumluluğu belirtilmelidir.
3. Soykırım Türkiye eğitim müfredatının başlıca ögesi haline getirilmeli ve bu konuda Türkiye ve uluslararası alanda kapsamlı eğitim girişimleri gerçekleştirilmelidir.
4. Türkiye soykırım müzeleri kurmalı, soykırım olaylarının açıklanmasına ilişkin masrafları karşılamalı ve Ermenistan dâhil diğer bölgelerde bu tür girişimleri desteklemelidir.
5. Ermenilere toprak tazminatı olarak verilecek yerler hariç Türkiye’deki Ermeni yer isimleri yeniden kullanılmalıdır.
6. Türk devleti, Ermeni devletinin ve global olarak Ermeni kimliğinin uzun vadede yaşayabilirliği için siyasi ve diğer destekleri sağlayacaktır. Türkiye maddi tazminat ödemekten ve iki ülke arasındaki sınırın yirmi yıldan beri kapanmış olması gibi zararlı faaliyetleri durdurmaktan başka,

33 “Le Groupe Sur les Réparations du Génocide arménien Publie son Rapor Final” *Armenews*, 1 Ekim 2014.

34 *Resolution with Justice*, (2014) Final Report http://www.armeniangenocidereparations.info/wp-content/uploads/2014/09/20140918-Armenian_Genocide_Reparations_Study-Intro_and_ExecSum-EN-web.pdf

Ermenistan Cumhuriyetini diplomatik alanda kollayan ve dış güvenlik tehditlerine karşı koruyan olumlu adımlar atmalıdır.

7. Türk devleti ve topluluğu inkârcı eylemlere son vermeli, Türkiye’de Türk olmayan gruplara saygı göstermeli ve Türk ceza kanununun 301. maddesi gibi soykırım ideolojisi ile bağlantılı uygulama kalıntılarını tüm kuruluşlardan ve kültürel öğelerden temizlemelidir.
8. Soykırım nedeniyle kamulaştırılan arazi, bina, işyerleri ve halen mevcut diğer taşınır ve taşınmaz mallar iade edilmelidir. Tahrip edilmiş veya yasal olarak başka nedenlerle artık mevcut olmayan mallar tazmin edilmelidir. Bir malın kamulaştırma süresi boyunca sahibi tarafından kullanılmamış olmasından doğan zararlar da telafi edilmelidir.
9. Kişilere ve gruplara araziler için ödenecek tazminat, bunlara bitişik arazilerin siyasi olarak Ermenistan’a devredilmesine olanak sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır.
10. Ölümler ve çekilen acılar için de bedel ödenmelidir.
11. Kamulaştırılmış olan Ermeni Apostolik (Gregoryen) Kilisesi, Ermeni Protestan Kilisesi ve Ermeni Katolik Kilisesinin mülkleri nerede olduğuna bakılmaksızın geri verilmelidir.
12. Soykırım sırasında gasp edilmiş olup da şimdi doğrudan mirasçıların elinde bulunan mallar hariç, Türk hükümeti tazminat ödenmesi ve malların geri verilmesi için bir program hazırlanmalıdır. Bu program malları elinden alınan Türk vatandaşlarına ödenecek tazminatı da kapsamalıdır.
13. Bu işlemlerin maliyeti Türk toplumuna adil bir şekilde paylaşılmalıdır.
14. Belirli bir malın kamulaştırılmasına ilişkin tüm belgelere sahip Ermenilerinki hariç, diğer malların iade edilmesi ve ölümler ve çekilen acılar için tazminat ödenmesi geri kalan Ermeniler bir tek grup olarak kabul edilmek suretiyle yapılmalıdır.
15. Alınan tazminatların Ermeni hükümetine, genel ve yerel Ermeni kuruluş ve örgütlerine ve kişilere tahsisi, söz konusu örgütlerin halen ve uzun vadede faal olma durumlarına ve ayrıca Ermeni şahısların kişisel ihtiyaçlarına öncelik veren adil bir süreç içinde yapılmalıdır.
16. Her bölgeden ve her statüdeki Ermeniler bu süreç için söz sahibi olmalı ve sürecin bazı güçlü gruplar tarafından ele geçirilmesinin engellenmesine özel özen gösterilmelidir.

17. Ermenistan'a verilecek toprakların belirlenmesi için birçok yaklaşım olabilir. İnceleme Grubunun görüşüne göre, Başkan Wilson'un Hakem Kararı siyasi olarak transfer edilecek toprakların belirlenmesi için en uygun olanıdır. Bu hakem kararı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki geleneksel altı Ermeni vilayetinden dördünün bazı kısımlarını içermektedir. Böylelikle, altı vilayetin tamamının yanında Kilikya'dan da vazgeçilmesi ile Ermeni taleplerinden makul bir eksilme yapılmıştır.
18. Ermenistan Cumhuriyeti'ne toprak verilmesi esas olmakla beraber İnceleme Grubu Başkan Wilson'un Ermenistan'a verilmek üzere saptadığı bölgenin askerden arındırılmasının ve Ermenilerin serbestle ekonomik faaliyetlerine ve ikametlerine izin verilmesinin de bir alternatif olduğunu kabul etmektedir.
19. İnceleme Grubu yoğun incelemeler gerektirdiği ve yeni belgeler ortaya çıkmaya başladığı için istenilecek tazminat miktarı hakkında bu aşamada bir rakam verememektedir. Ancak bazı eski hesaplamalara göre her türlü tazminatın toplamı o yıllarda 49 milyar 800 milyon dolar tutmakta olup, bu meblağın günümüzdeki değeri 104 milyar 544 milyon dolar olarak kadardır.

Bu rapor Türkiye'den istenilecek tazminatlar konusunu derinliğine ele almakta ve bu konuda, yukarıda gördüğümüz Taşnak Partisi ve aşağıda açıklayacağımız Ermeni Baro Birliği taleplerinden çok daha ayrıntılı talepleri ortaya koymaktadır. Raporun bunlardan başlıca farkı, toprak talebine bir alternatif getirmeye çalışması ve ayrıca, nihai olmadığını belirtse dahi, Türkiye'den istenecek tazminat hakkında ortaya bir rakam koymasındır.

c. Ermeni Baro Birliği

1989 yılından beri A.B.D.'de faaliyette olan ve Ermeni asıllı avukatları, an azından bir kısmını bir araya getiren Ermeni Baro Birliği 10 Haziran 2014 tarihinde "Ermeni Soykırımı için Adalet" başlığını taşıyan ve Türkiye'ye karşı ileri sürülebilecek talepleri içeren bir Bildiri kabul etmiştir.³⁵ Bu bildiri maddeleri aşağıda özetlenmiştir.

1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki Ermeni soykırımını resmen tanımalı ve Türk devleti işlenmiş ve inkâr edilmiş olan soykırım suçu için Türk halkı adına özür dilemelidir.

35 "Armenian Bar Association on Justice for the Armenian Genocide" *Horizonweekly*, 10 Haziran 2014
<http://www.horizonweekly.ca/news/details/40424>

2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Ermeni soykırımının Türkiye okullarında öğretilmesini sağlamak için iyi niyetle çaba göstermelidir.
3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında uzlaşma ve ilişkilerin normalleşmesi için iyi niyetle çaba göstermelidir.
4. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ermenilerinin kişisel mallarını hak sahiplerine veya mirasçılarına geri vermeli ve ortadan kalkmış bulunan mallar için adil bir tazminat ödemelidir.
5. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Osmanlı İmparatorluğu Ermenilerinin sahip olduğu gayrimenkulleri hak sahiplerine veya onların mirasçılarına geri vermeli ve ortadan kalkmış bulunan mallar için adil bir tazminat ödemelidir.
6. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İstanbul Patrikhanesi'nin ve diğer Ermeni dini kuruluşlarının özgür, eşit ve bağımsız statüsünü ayrıca dinin gereklerinin özgürce yerine getirilmesi, ayrımcılığı ve yasal engellerin ortadan kaldırılmasını garanti etmelidir.
7. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nde ikamet eden Ermeni milletin mensuplarının eşitliğini ve onlara karşı ayrımcılığın her türlüşünün ortadan kaldırılmasını garanti etmelidir.
8. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti her mezhepteki (Apostolik, Protestan ve Katolik) Ermeni kiliselerini geri vermeli ve ortadan kalkmış olanlar için adil bir tazminat ödemelidir.
9. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Türkiye'deki Ermenilere ait dini, tarihi ve kültürel yerlerini korumalı ve bunlara erişilmesini (girilmesini) garanti etmelidir. Bu konuda Ermenistan Cumhuriyetine ve Ermeni milletinin temsilcilerine bu yerlerin korunmasını denetlemek amacıyla müdahale etme hakkı tanınmalıdır.
10. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ağrı Dağı yakın çevresi ile Ermeni kenti Ani ve yakın çevresi dâhil, ancak bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla, Ermenistan'ın tarihi ana yurdunu Ermenistan Cumhuriyetinin egemen toprağı olarak Ermenistan'a geri vermelidir.
11. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Artsah olarak da bilinen Yukarı Karabağı egemen ülkelerin tüm sorumluluk ve haklarına sahip bağımsız bir cumhuriyet olarak tanınmalıdır.

12. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Ermenistan Cumhuriyeti'ne demiryolları ve karayollarıyla, Karadeniz ve Akdeniz'deki uluslararası limanlara uygun erişim dahil Karadeniz ve Akdeniz'e serbest erişimi sağlamalıdır.
13. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti suların, madenlerin, otlakların, ekilebilir toprakların kullanılması ve kereste çıkarılması hakkı dâhil, ancak bunlarla sınırlı kalmamak üzere, Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti arasındaki sınıra doğru olan Türk bölgelerindeki doğal kaynakların adil bir şekilde Ermenistan tarafından kullanılmasını sağlamalı ve bunu garanti etmelidir.
14. Ermenistan Cumhuriyeti'nin Türkiye ve diğer komşularıyla olan ilişkilerine açıklık getirmek ve Ermenistan'ın güvenliğini garanti altına almak amacı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, ön koşul veya bir nitelendirme olmadan, Ermenistan Cumhuriyeti ve bölgenin diğer ilgili ülkeleri ile çok taraflı bir pakt akdedilmesi için iyi niyetle çaba gösterecektir. Bu pakt 19 ve 20. yüzyılların çelişkili antlaşmalarının mirasını değil, 20. yüzyılın gerçekleri ve emellerini esas alacaktır.
15. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ermeni soykırımından geride kalan toplumların ihtiyaçları için Ermeni hayırsever kuruluşlarına önemli mali katkıda bulunmalıdır.

Bu itibarla Ermeni Baro Birliği ölenler, yaşayanlar ve henüz doğmamışlar için adalet adına ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Ermeni soykırımını kurbanları ile hayatta kalanlar arasında uzlaşma ve ahenkli ilişkilerin başlangıcı olarak, bu talepleri kabul edip yerine getirilmesi için Türkiye Cumhuriyetine çağrıda bulunmaktadır.

d. Türkiye'den olan Taleplerinin özetlenmesi ve Bazı konularda açıklamalar

Yukarıda açıkladığımız bazı Ermeni kuruluşlarının Türkiye'den olan taleplerinin beş başlık altında toplanması mümkündür: Bunlar soykırım, malların geri verilmesi ve tazminat ödenmesi, Ermenistan'a verilecek topraklar, Ermenistan'la İlişkiler ve diğer taleplerdir.

Bu ana başlıklar altında hangi spesifik taleplerin bulunduğu aşağıdaki listede gösterilmiştir:

ERMENİLERİN TÜRKİYE'DEN OLAN TALEPLERİNİN KONULAR İTİBARIYLA DÖKÜMÜ

SOYKIRIM KONUSU

Türkiye'nin Soykırımı Tanınması, Türkiye'nin Af Dilemesi, Türkiye'nin 24 Nisan'ı Ermeni Soykırımı Günü Olarak Anması, Soykırımın Eğitim Müfredatına Girmesi, Türkiye'de Soykırım Müzeleri Kurulması, Türkiye'de Ermeni yer İsimlerinin Yeniden Kullanılması, Türkiye'nin İnkârcı Eylemlere Son Vermesi, TCK 301. Maddesinin Kaldırılması ve Müslüman Olmuş Ermenilerin Gerçek Kimliklerine Geri Dönebilmesi

MALLARIN GERİ VERİLMESİ VE TAZMİNAT ÖDENMESİ

Tehcir Sürecinde Kamulaştırılan Taşınır Taşınmaz Malların İadesi, Artık Mevcut Olmayan Malların Tazmini, Malların Sahipleri Tarafından Kullanılmamış Olmasından Doğan Zararların Tazmini, Ermeni Kiliselerinin Tüm Mallarının İadesi, Mallar Konusunda Serbestçe Hukuk Yollarına Başvurulabilmesi, Tehcire Uğrayanların Torunlarına ve Örgütlerine Tazminat Ödenmesi, Ölüm ve Çekilen Acılar İçin Tazminat Ödenmesi, Malların Geri Verilmesi ve Tazminat Ödenmesi İçin Bir Program Yapılması, Belgesi Olmayan Mallar İle Ölüm ve Çekilen Acılar İçin Ermenilerin Tek Bir Grup Olarak Kabul Edilip Tazminat Ödenmesi, Türkiye'nin Ermeni Hayırsever Kuruluşlarına Yardımda Bulunması, Türkiye'nin Ödeyeceği Tazminatın Miktarının Belirlenmesi

ERMENİSTAN'A VERİLECEK TOPRAKLAR

Başkan Wilson'un Hakem Kararındaki Toprakların Ermenistan'a Verilmesi, Başkan Wilson'un Hakem Kararındaki Toprakların Askerden Arındırılmış ve Ermenilerin Ekonomik Faaliyetlerine ve İkametine İzin Veren Bir Bölge haline getirilmesi, Ermenistan Tarihi Ana Yurdunun, Ağrı Dağı ve Ani Dâhil, Ermenistan'a Verilmesi, Ermenistan Sınırına Doğru Türk Bölgelerinde Doğal Kaynakların Ermenistan Tarafından Kullanılması, Ermenistan'ın Karadeniz ve Akdeniz'e Erişiminin Sağlanması, Yukarı Karabağ'ın Bağımsızlığının Tanınması, Nahcivan'ın Ermenistan'a Geri Verilmesi

ERMENİSTAN'LA İLİŞKİLER

Türkiye'nin Ermenistan'ı Kollaması ve Koruması, Ermenistan'a Uygulanan Ambargonun Kaldırılması, Sınırın Açılması, Ermenistan'a ve Karabağ'a Karşı Askeri Harekâttan Kaçınılması, Ermenistan'a

Ekonomik Yardım Yapılması, Ermenistan'ın Türkiye ve Diğer Komşularıyla, Güvenliğini Sağlamak İçin Paktlar İmzalaması

DİĞER TALEPLER

İstanbul Patrikhanesine ve Ermeni Dini Kuruluşlarına Bağımsız Statü Verilmesi, Türkiye'deki Ermenilere Ayrımcılık Yapılmaması, Türkiye'de Kalacak Ermeni Dini ve Kültürel Yapılarının Korunması, Bu korunmanın Ermenistan Tarafından Denetlenmesi

Görölmüş olacağı üzere Diaspora Ermenilerinin Türkiye'den olan talepleri gayet ayrıntılı olup bunlar üzerinde uzun zamandan beri çalışıldığı anlaşılmaktadır. Talepler "maksimalist" (en fazlasını isteyen) bir zihniyet içinde saptanmıştır. Oysa Ermenistan'ın herhangi bir talebi Türkiye'ye dayatacak bir durumu olmadığından bu ayrıntılı çalışmaların neden yapıldığını ve yayınlandığını anlamak zordur. Diğer yandan hukuken Diaspora örgütlerinin Türkiye'den talepte bulunması da mümkün görülmemektedir.

Buna karşın Ermenistan, ilke olarak, Türkiye'den talepte bulunabilir. Bu tür taleplerin incelenmesinin kabul edilebilmesi için ikili veya uluslararası bir anlaşmaya dayanması gerekmektedir.

Türkiye ile Ermenistan arasında 1921 Kars Antlaşması dışında ikili anlaşma yoktur. İki ülkenin taraf olduğu çok taraflı anlaşmaların da, ilke olarak, Ermeni talepleri ile doğrudan ilgili olmadığı görölmektedir. Diğer yandan Ermenistan başvurduğu takdirde bu talepleri, bazılarının zamanında çözümlenmiş konulara ait olması ve birçoğunun da egemenlik haklarını ilgilendirmesi gibi gerekçelerle reddetmesi mümkündür.

Bu talepler arasında en fazla dikkati çeken topraklara ait olanlardır.

Taşnak Partisi, A.B.D Başkanının 22 Kasım 1920 tarihli Hakem Kararında belirtilen sınırlar esas alınarak Türkiye-Ermenistan sınırının yeniden çizilmesini istemektedir. Bu Parti tarafından finanse edildiği açıklanmış bulunan İnceleme Grubu ise "Başkan Wilson'un Hakem Kararı siyasi olarak

Görölmüş olacağı üzere Diaspora Ermenilerinin Türkiye'den olan talepleri gayet ayrıntılı olup bunlar üzerinde uzun zamandan beri çalışıldığı anlaşılmaktadır. Talepler "maksimalist" (en fazlasını isteyen) bir zihniyet içinde saptanmıştır. Oysa Ermenistan'ın herhangi bir talebi Türkiye'ye dayatacak bir durumu olmadığından bu ayrıntılı çalışmaların neden yapıldığını ve yayınlandığını anlamak zordur. Diğer yandan hukuken Diaspora örgütlerinin Türkiye'den talepte bulunması da mümkün görülmemektedir.

transfer edilecek toprakların belirlenmesi için en uygun olanı” olduğunu belirtmekle beraber, herhalde Türkiye’nin Ermenistan’a toprak vermesi olasılığının bulunmadığının bilincine vararak, bir alternatif ortaya atmış ve Wilson tarafından Ermenistan’a verilmek üzere belirlenen bölgenin askerden arındırılmasını ve bu bölgede Ermenilerin serbestle ekonomik faaliyetlerine ve ikametlerine izin verilmesini ileri sürmüştür. Türkiye’nin Ermenistan’a toprak vermemesini öngören bu alternatif, şimdiye kadar toprak talepleri hemen tüm Ermeniler tarafından desteklendiğinden adeta bir tür “devrimci” bir yaklaşımdır. Bu arada Taşnak Partisinin bu alternatif hakkında suskun kaldığını ve bunun bir tür zımnî mutabakat anlamına da gelebileceğini belirtelim.

Sonuç olarak Diaspora Ermenilerinin, açıkça ifade etmemekle birlikte Türkiye’den toprak istemekten uzaklaşmakta olduklarını, buna karşılık tazminat ve malların iadesine öncelik vermeye ve bu konuda ileri sürecekleri taleplerinin hukuki zeminini hazırlamaya çalıştıkları görülmektedir.

Toprak talepleri konusunda Ermeni Baro Birliğinin tutumu da geleneksel Ermeni tutumundan ayrıdır. Birlik “Ermenistan’ın tarihi ana yurdunun” Ermenistan’a geri verilmesini istemişse de burasının nereleri kapsadığını açıklamamıştır. Birlik, Wilson Hakem Kararında Ermenistan’a verilen, Türkiye ile Ermenistan arasında sınıra doğru olan Türk bölgelerindeki doğal kaynakların adil bir şekilde Ermenistan tarafından kullanılmasını sağlanmasını istemekle bu bölgenin Ermenistan’a ilhak edilmesini öngörmediğini ortaya koymuştur. Diğer

yandan “Ağrı Dağı yakın çevresi ile Ermeni kenti Ani ve yakın çevresi”nin ismen zikretmek suretiyle Ermenistan’a verilmesinin istenmesi Birliğin toprak taleplerinin daha ziyade simgesel bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak Diaspora Ermenilerinin, açıkça ifade etmemekle birlikte Türkiye’den toprak istemekten uzaklaşmakta olduklarını, buna karşılık tazminat ve malların iadesine öncelik vermeye ve bu konuda ileri sürecekleri taleplerinin hukuki zeminini hazırlamaya çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda bilimsel alanda tanınmış bir yayın olan International Criminal Law Review’un (Uluslararası Ceza Hukuku Dergisi) içinde Ermeni görüşlerini destekleyen ön dört kadar yazının yer aldığı ve “Ermeni Soykırımının Tazmini” başlığını taşıyan bir özel sayı çıkartması dikkatleri çekmektedir.

Son olarak yukarıda değindiğimiz İnceleme Grubu, Türkiye’den istenen tazminatın, kesin ve nihai olmamak kaydıyla 104 milyar dolar kadar olabileceğini belirtmiştir. Fantastik olarak nitelendirmesi doğru olacak bu rakamın boyutları hakkında bir fikir verebilmek üzere, Türkiye’nin yıllık milli gelirinin 1/8’ine tekabül ettiği, bu meblağın Ermenistan’a ödenmesi kabul

edilirdi 75 milyon nüfus üzerinde her Türkün 13.866 dolar (yaklaşık 30.000 TL) ödeyeceği veya dört kişilik bir ailenin bu alandaki borcunun 120.000 TL. olacağı hesaplanmaktadır.

III- 2015 İÇİN PLANLANAN ETKİNLİKLER

Tehcirin 100. yılının bazı tören ve etkinliklerle en gösterişli bir şekilde anılmasına gerek Ermenistan gerek Diasporada büyük önem verilmekte ve bağlamda bazı planlar ve hazırlıklar yapılmaktadır. Bunlar hakkında basından derlenen bilgileri aşağıda sunuyoruz.

1. Tehcirin 100. Yılına Anma Etkinliklerinin Koordinasyonu Devlet Komisyonunun Dördüncü Toplantısı ve bazı etkinlikler hakkında bilgi

2011 Yılında “Ermeni Soykırımının 100. Yıldönümüne İlişkin Eylemlerin Koordinasyonu Devlet Komisyonu” kurulmuş ve başkanlığını bizzat Serj Sarkisyan üstlenmişti. Bu Komisyonun üyeleri arasında Ecmiyazin Baş Patriği Karekin II, Kilikya Baş Patriği Aram I, Katolik Ermenilerin Baş Patriği Nerses Petros XIX, Ermeni Protestanları Dünya Konseyi Başkanı Hovel Mikaelyan, Karabağ Devleti (Bölgesi) Başkanı Bako Sahakyan, ayrıca Ermenistan Başbakanı, Meclis Başkanı, Dışişleri ve Diaspora Bakanları, Taşnaklar dahil Ermeni “geleneksel” partilerinin temsilcileri ile Diaspora’nın bazı kuruluşlarının temsilcileri bulunmaktadır. Komisyonun Sekreterliğini Ermeni Soykırım Anıtı ve Müzesi Müdürü Hayk Demoyan yapmaktadır. Ayrıca Ermenilerin yaşadığı ülkelerde de Tehcirin 100. yılının anılması için yerel komiteler kurulmuş bulunmaktadır.

Devlet Komisyonu şimdiye kadar yılda bir kez toplanmış olup 4. Toplantısını 27 Mayıs 2014 tarihinde Erivan’da yapmıştır. Bu toplantıda Başkan Sarkisyan’ın yaptığı konuşmanın Türkiye’yi ilgilendiren yerlerini bu yazımızın “Türkiye-Ermenistan İlişkileri” bölümünde aktardık. Bunun dışında Sarkisyan, Ermeni soykırımının 20. asrın diğer soykırımlarının öncüsü olduğunu ve insanlığa karşı suçlar için zaman aşımı bulunmadığını ileri sürerek tüm devletlerden ve uluslararası toplumdan Ermeni soykırımını tanımalarını ve kınamalarını istemiştir.

100. yılda ne gibi eylemler planlandığı hakkında henüz ayrıntılı bir bilgi verilmemekle beraber Başkan Sarkisyan 24 Nisan 2014 günü törenlerine bazı ülke başkanlarının davet edildiğini bildirmiştir. Şimdiye kadar bu daveti kabul eden tek kişi Fransız Cumhurbaşkanı Hollande’dır. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın da davet edildiğini yukarıda gördük.

Birçok ülkede şimdiden Ermeni soykırım iddialarını ele alan ve Ermenilerin Türkiye’den taleplerini destekleyen bazı toplantılar düzenlenmeye başlanmıştır. Bunların en büyüğünün gelecek yıl Erivan’da, 21 Nisan 2015 tarihinde, yapılacağı, başlığının Ermeni Soykırımı ve Birinci Dünya Savaşı olacağı ve çok sayıda bilim adamı ve gazetecinin davet edileceği anlaşılmaktadır.³⁶ Ayrıca yine bu münasebetle Erivan’da, olasılıkla Soykırım Anıtında büyük bir sergi düzenleneceğine dair haberler de vardır.³⁷

Diğer yandan Erivan’daki Soykırım Anıtı ve Müzesi yenileme ve genişletme çalışmaları nedeniyle kapatılmıştır. Nisan ayında veya öncesinde açılacaktır. Bu arada yine Ermenistan’da Müzisyen Rahip Komitas’la ilgili bir müze açılacaktır. Söz konusu Devlet toplantısında 100. yılın Logo’su olarak “Unutma Beni” Çiçeği slogan olarak da “«Hatırlıyorum ve talep ediyorum» kabul edilmiştir.

Resmi etkinlikler arasında mütalaa edilmesi uygun olan Ermeni kiliseleri etkinliklerinin en önemli olanı Tehcir sırasında ve sonrasında ölenlerin “aziz” mertebesine yükseltilmesidir.³⁸ “Azizlik” Hıristiyanlarda en yüksek dini paye olup Müslümanlıkta mevcut değildir. En yaklaşan deyim “evliyalık”tır. Aradaki fark evliyaların halkın sevgi ve saygısını kazan ve bu payeyi öldüklerinden çok sonra halktan alan kişiler olmasına karşın azizlik unvanını kiliselerin vermesidir. Diğer yandan tehcirde öldüğü ileri sürülen 1,5 milyon kişinin aziz ilân edilmesi Hıristiyanlık tarihinde görülmemiş boyutta bir rakamdır. Son olarak “aziz” olabilmek için ya dini alanda büyük bir başarı ya dini bir nedenle öldürülme (şahadet) gerekmektedir ki Tehcir edilen Ermeniler için bu iki hal mevcut değildir.

Ermenistan’da hükümet tarafından düzenlenecek etkinliklerin maliyeti hakkında basında bazı bilgiler yer almıştır. Bir habere göre³⁹ başbakan Hovik Abrahamyan bu amaçla 6 milyar Dram (yaklaşık 13 Milyon dolar) harcanacağını söylemiştir. Daha sonra ise Maliye Bakan Yardımcısı Pavel Safaryan bu rakamı 20 milyar Dram (yaklaşık 43 milyon dolar) olarak vermiştir.⁴⁰ Bu meblağ sadece Ermenistan tarafından yapılacak etkinlikleri kapsamakta olup Diaspora’nın harcamaları ayrıdır.

Tehcirin 100. yıldönümü etkinliklerinin ne kadar devam edeceği üzerinde ayrıca durulacak bir konudur. Uzun süre Ermeni kamuoyu Türkiye’nin maruz kalacağı baskılar nedeniyle Tehcirin 100. yılında Ermeni soykırım iddialarını

36 “Une Exposition et une Conférence Internationale au Musée du génocide Liées au 100ème Anniversaire du Génocide” *NAM*, 19 Nisan 2014.

37 Aynı Kaynak

38 “Déclaration du Synode des évêques de la Sainte Eglise apostolique Arménienne” *Armenews*, 15 KSİM 2014.

39 “Soykırım 100. Yılı Programları İçin Hükümette 6 Milyar Dram” *News.am*, 21 Ağustos 2014.

40 “20 Billion Drams Intended For Armenian Genocide Centenary Events” *Armenpress*, 28 Ekim 2014.

tanıyacağına ve tazminat ödeyeceğine inandırılmıştı. 100. yılın Türkiye'nin tutumunda kayda değer bir değişiklik yapmayacağına anlaşılması üzerine Başkan Sarkisyan 2015 yılının bir bitiş değil bir başlangıç noktası olduğunu ifade suretiyle yapılacak etkinliklerin süresini uzatmış ancak bitiş tarihini belirtmemiştir. Birinci Dünya Savaşının 1918'de bittiği ve Sarkisyan'ın başkanlığının da o yıl sona ereceği dikkate alınarak etkinliklere de o yıl son verilebileceği düşünülebilir. Ermeni asıllı bir Amerikan köşe yazarı ise, Ermeni soykırımının 1915–1923 yılları arasında vuku bulduğu düşüncesinden hareketle, yüzüncü yıl etkinliklerinin de 2015–2023 yılları arasında olması fikrini ortaya atmıştır.⁴¹ Aslında Ermenilerin soykırım olarak adlandırdıkları Tehcir 1916 yılında sona ermiştir. Bir takım sudan gerekçelerle tehcirin 1923 yılına kadar devam ettiğini ileri sürmenin amacı bu olaydan Türkiye Cumhuriyetini de sorumlu tutmaya çalışmaktır. Ermeniler ve yandaşları dışında kimse bu görüşü desteklememektedir. Diğer yandan 100. yıl etkinliklerinin on yıl sürmesi de gerçekçi değildir.

2. Diaspora Örgütlerinin Öngördükleri Bazı Etkinlikler

Basın haberlerinden Diaspora'da ve öncelikle A.B.D'de, ayrıca Fransa ve daha az ölçüde de Lübnan'da 100 yıl için birçok eylem planlanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın Ermenistan'dan sonra dünyada en fazla Ermeninin yaşadığı Rusya'da ne gibi etkinlikler olacağı hakkında bir bilgiye şu aşamada ulaşılamamıştır. Diğer ülkelerde ise Ermeni cemaatleri kendi olanakları ölçüsünde etkinlikler yapacaklardır.

Diaspora tarafından yapılması planlanan etkinlikleri, bazı gruplar altında toplayarak aşağıda sunuyoruz.

a. Anma Toplantıları, Gösteriler ve Yürüyüşler

Bu tür toplantılar esasen her yıl Ermenilerin olduğu her ülkede yapılmaktadır. Bunların 2015 yılında daha görkemli bir şekilde ve daha fazla sayıda yapılması beklenmelidir.

Son yıllarda 24 Nisan'da Türkiye'de de soykırım iddiaları konusunda anma toplantıları yapılmıştır. Bunlar İnsan Hakları Derneği, "Dur De" hareketi, Hrant Dink Vakfı gibi kuruluşlar tarafından düzenlenmektedir. 24 Nisan 2014 gösterilerine bazı yabancı kuruluşlar da katılmıştır.⁴² 2015 yılı için ise, henüz bir duyum olmamakla beraber, Türkiye'de diğer ülkeler ve Ermenistan'dan

41 "Armenia Helps Coordinate Worldwide Genocide Centennial Activities" *Asbarez*, 3 Haziran 2014. Harut Sassounian,

42 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 47, ss.52-56

gelecek temsilcilerin katılımıyla daha kalabalık ve daha fazla sayıda gösteriler yapılması olasıdır.

b. Bilimsel Toplantılar

Kongre, konferans, sempozyum vb. gibi bilimsel toplantıların sayısı daha şimdiden artmaya başlamış olup bunların 2015 Nisan ayında ve hemen öncesi ve sonrasında daha da artacağı ve bir çok üniversite ile düşünce kuruluşlarının bu tür toplantıları düzenleyeceği görülmektedir.

Bilindiği gibi şimdiye kadar 20 ülkenin parlamentosu Ermeni soykırımı iddialarını kabul eden kararlar almıştır. Diaspora'nın gayretleri sayesinde önümüzdeki dönemde bunların sayısında bir artış olabilir.

c. Yayınlar

Esasen çok yaygın bir etkinliktir. Diasporada bu konuda mutadın dışında bir yayın yapılacağına dair bir bilgi yoktur. Bazı Dergilerin 100. yıl için özel sayılar çıkartması olasıdır. Ermenistan'da tehcirde ölenlerden 300.000 kadarının isminin ve bunlardan bazılarının fotoğraflarının yayınlanacağına dair haberler vardır. 300.000 rakamı bazı Türk yazarlarının⁴³ tahminlerine uygundur. Buna

karşın Ermenilerin benimsediği 1,5 milyon rakamının çok altındadır. Diğer yandan 2015 için soykırımı konu alan takvimler bastırılacağı da duyulmaktadır.

d. Soykırım İddialarını Kabul Eden Kararlar Alınması

Bilindiği gibi şimdiye kadar 20 ülkenin parlamentosu Ermeni soykırımı iddialarını kabul eden kararlar almıştır. Diaspora'nın gayretleri sayesinde önümüzdeki dönemde bunların sayısında bir artış olabilir. Diğer yandan bazı ülkelerin eyalet, kent veya belediye meclislerinde bu tür kararlar alınması mümkündür. Nitekim daha şimdiden Paris Belediyesi böyle bir karar kabul etmiştir. Bu vesileyle söz konusu kararların hukuki değerinin bulunmadığını ve alındıkları ülkeler dâhil, kimseyi bağlamadıklarını belirtelim.

e. Soykırım iddialarına ilişkin müzeler kurulması, anıtlar yapılması, "haçkar"lar dikilmesi ve plaketer konulması

Bu tür etkinliklerin gerçekleştirilmesi için büyük bir çaba harcandığı görülmektedir. Bu konuda ABD'de ve özellikle Kaliforniya'da, ayrıca Güney

43 Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, TTK 1983, s. 226

Amerika’da Brezilya, Arjantin ve Uruguay’da, Fransa ve Lübnan’da sonuç alınacağı görülmektedir. Taştan yapılmış büyük haç anlamına gelen “haçkar”ların da bazı kentlere dikilmesi olasıdır.

f. Sergiler Açılması

Bu da esasen mevcut bir etkenliktir. 2015 yılı münasebetiyle bunların sayısının artması beklenebilir. Bir yenilik olarak “gezici” sergiler olabileceğinden bahsedilmektedir. 100. yıl etkinlikleri Devlet Komisyonu Sekreteri ve Erivan’daki Soykırım Anıtı ve Müzesi Direktörü Hayk Demoyan çeşitli ülkelerde 22 soykırım sergisi açacaklarını bu konuda halen on ülke ile anlaşmaya varmış bulduklarını ayrıca Türkiye’de de iki sergi açmak için temaslarının sürdüğünü bir basın toplantısında söylemiştir.⁴⁴

Bu arada şimdiden önemli bir sergi açılmış olduğunu, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ermeni yetimler tarafından dokunan, 1925 yılında A.B.D. Başkanı Calvin Coolidge’e hediye edilen ve halen Beyaz Saray’ın malı olan bir halı, Ermeniler tarafından açılan bir kampanya sonucunda, 18-23 Kasım 2014 tarihlerinde Beyaz Saray’da sergilenmiştir.⁴⁵

g. Filmler Yapılması

Ermeni soykırım iddiaları konusunda çok sayıda belgesel film vardır. Bu konuda ilginç olan husus gayet az görsel malzemenin bulunduğu bir olay hakkında bu kadar fazla belgeselin nasıl yapılmış olduğudur. Bu husus sergiler için de geçerlidir.

Uzun metrajlı veya “konulu” filmlere gelinde şimdiye kadar dört film yapılmış olduğu görülmektedir. Bunlar arasında 1992’de Henri Verneuil’ün (Aşot Malakyan) *Mayrig (Anne)* filmi, 2002’de Atom Egoyan’ın *Ararat* ve 2007’de Taviani Kardeşlerin *Tarla Kuşu Çiftliği* filmi bulunmaktadır. Sadece baş kısmı soykırım iddialarını işleyen *Mayrig* hariç diğer iki film başarılı olmamış ve zarar etmiştir.

Dördüncü film ise yeni vizyona girmekte olan Türk asıllı Alman Vatandaşı Fatih Akın’ın *The Cut (Kesik)* filmidir. Diğerleri gibi soykırımın var olduğu noktasından hareketle tehcirde Ermenilere yapılmış olduğu iddia edilen zulmü sergileyen sahnelerle dolu olan bu filmin, Ermeni çevreleri ile Türk Liberal

44 “Demoyan: Negotiations Underway To Organize Armenian Genocide Expositions In Turkey” *Panorama.Am*, 17 Ekim 2014.

45 Bu halı olayını kamuoyuna hatırlatmak üzere bir kitap da yazılmıştır. Dr. Hagop Martin Deranian, “President Calvin Coolidge and the Armenian Orphan Rug”, 2013

aydınlarının övgülerine rağmen Venedik Film Festivalinde hiçbir ödül alamamıştır. Türkiye’de gösterime girdikten sonra da eleştirilenler tarafından başarısız ve “tarafgir” (Ermeni yanlısı) bulunmuştur.⁴⁶

Bunun dışında Ermeni basınında soykırım iddiaları konusunda çok tanınmış Amerikalı rejisörler veya aktörlerin film yapacaklarına dair haberler çıkmışsa da bunlar gerçekleşmemiştir. Buna karşın Ermeni Milli Sinema Merkezinin Tehcirin 100. yılı münasebetiyle on film yapılacağını bildirmesi ve filmlerin başlıklarıyla konularını da vermesi ciddi bir haber olarak görülmüştür.⁴⁷

h. Hatıra Pulları

100. yıl için hatıra pulları bastırılmasına uğraşılmaktadır. Ermenistan ve Lübnan’da bu konuda karar alınmıştır. Fransa’da bu tür pullar çıkarılması olasıdır.

i. Spor faaliyetleri

Tehcirin 100. yılı münasebetiyle ABD’de ve özellikle Kaliforniya’da bisiklet turları, motosiklet rally’leri ve yürüme turları düzenlenmek istenmektedir. Bir grup dağcının Everest’e tırmanması söz konusudur.

Diğer yandan, tehcir edilen Ermenilerin izledikleri yollu anmak üzere Van’dan başlayarak 1.000 kilometrelik bir yaya yürüyüşü düzenlenmek istenmektedir.⁴⁸

j. Müzik Faaliyetleri

Bu alanda klasik müzik ve ayrıca caz ve rock müziği konserlerin düzenleneceği haberleri vardır.

Ermeni müzisyenlerden kurulu ve şarkıcılığını çok tanınmış Serj Tankiyan’ın yaptığı System of a Down Rock Grubunun A.B.D.’den başka Avrupa’da da konserler vereceği bu çerçevede 10 Nisan 2015 tarihinde İngiltere’den başlayarak Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Rusya’dan sonra 23 Nisan’da Erivan’da sona erecek bir turne düzenleneceği bildirilmektedir.⁴⁹

46 “The Cut Tartışma Yarattı” *Hürriyet*, 2 Aralık 2014.

47 “Ermeni Soykırımı 100. yılına girerken 10’den fazla film vizyona girecek” *Ermenihaber.am*, 14 Ekim 2014.

48 “Walking for Armenia – 1000 Kilometres Walk” 17 Kasım 2014. <http://walkingforarmenia.com/>

49 “System Of A Down Announces Tour, Issues Call To Action On Centennial” *The Armenian Weekly*, 24 Kasım 2014.

Piyanist Tigran Hamasyan ile Erivan Devlet Korosunun Tehcirden sonra Ermenilerin sığındığı yüz ülkede konserler düzenleyecekleri basında yer almıştır.⁵⁰

k. Diğer Eylemler

Tehcirin 100. yılı için yapılacak eylemler arasında şunlar da yer almaktadır: Ermenistan'da 100 fakir aile için ev yapılması, bir kan verme kampanyası düzenlenmesi, Yahudi soykırımı müze ve araştırma merkezleriyle işbirliği yapılması, Türkiye'de tahrip edilmiş Ermeni eserlerini gösteren bir fotoğraf albümü yayınlanması ve Nisan ayında Diyarbakır'daki Surp Giragos Ermeni Kilisesine bir haç ziyareti düzenlenmesi.

Ermeni basınından tespit edebildiğimiz kadarı ile 2015 yılı için düzenlenecek etkinlikler bunlardan ibarettir. Bu yılın Nisan ayına daha yaklaşık beş aylık bir zaman olduğuna göre bu etkinliklerin sayısı artabilir veya bazılarında vazgeçilebilir. Bu konuda önemli olan husus 100. yılın hemen her Ermeni için özel bir önem taşıdığı ve simgesel olmanın ötesinde mistik bir değer taşıdığıdır. 1915–1916 yıllarında Tehcire tabi tutulan Ermenilerin çok sıkıntı çektiği ve ölümler olduğu doğrudur. Ancak aradan dört kuşak geçtikten sonra bu olayların sanki bugün olmuş gibi hissedilmesi ve ona göre tepki gösterilmesi doğal olmayan bir durumdur. Bunun nedeni ise, yabancı ülkelerdeki Ermenilerin o ülke toplumları tarafından asimile edilmelerinin yerel Ermeni kiliseleri için cemaatini kaybetme tehlikesini yaratması, başta Taşnaklar olmak üzere Ermeni siyasi partilerinin de aynı nedenle üyelerini kaybetme durumuna düşmesidir. Ermeni yerel kilise ve siyasi partileri, Ermenilerin milli benliklerini koruyabilmesi için soykırım varsayımından yararlanmışlar ve bu konuda adeta bir beyin yıkaması uygulamışlardır. Sonuçta soykırım iddiaları karşısında çok duyarlı bir toplum ortaya çıkmıştır. Bu toplum ve özellikle Diaspora Ermenileri soykırımın failli olarak Türkleri ve Türk (Osmanlı) Devletini görmekte ve onlar hakkında nefrete kadar uzanan gayet olumsuz duygular beslemektedir. Kanımızca bu duygular bir Türk-Ermeni uzlaşması/barışması önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

IV- DİĞER GELİŞMELER

Ermeni sorunu konusunda yukarıda değindiklerimizin dışında diğer başka gelişmeler de olmuştur. Bunlardan önemli gördüklerimiz hakkında aşağıda bilgi veriyoruz.

50 “Tigran Hamasyan Plans 100 Concerts Dedicated To Armenian Genocide Centennial” *Armradio.am*, 21 Ekim 2014.

1. 5. Ermenistan-Diaspora Konferansı

Ermenistan'ın Ermeni Diasporası ile yakın ilişkileri olmasına ve özellikle Diaspora'nın mali yardımlarına çok ihtiyaç duyulmasına rağmen uzun yıllar Diaspora ile kurumsal alanda ilişkileri mevcut değildi. Bu eksiklik 2008 yılında bir Diaspora Bakanlığı kurularak ve yılda bir kez de Ermenistan-Diaspora Konferansları düzenlenerek giderilmeye çalışılmıştır.

Bu yıl 19–20 Eylül'de beşincisi yapılan söz konusu konferans 60 ülkedeki 150 Ermeni kuruluşunu temsil eden 700 kişinin katılımıyla şimdye kadar yapılanların en görkemlisi olmuştur.

Bu konferansta başlıca üç olayın dikkat çektiği görülmektedir.

Birincisi, yukarıda “Ermeni Kilisesinin Talepleri” bahsinde değindiğimiz üzere Kilikya Baş Patriği Aram I'in Sis'deki (Kozan İlçesi) Ermeni Patrikhanesine ait binaların kendilerine iade edilmesi için Türkiye Anayasa Mahkemesine başvuracaklarını söylemesidir.

İkincisi Başkan Sarkisyan'ın Konferansın son günü yaptığı konuşma⁵¹ olup bu konuşmanın Türkiye'ye ilişkin bölümünü yukarıda “Türkiye-Ermenistan İlişkileri” bölümünde vermiş bulunuyoruz.

Sarkisyan ayrıca bu konuşmasında Karabağ sorununa da temas etmiş ve savaşın henüz bitmediğini, Ermenistan'ın zaferini tescil eden bir ateşle sonuçlandığını söylemiştir.

Diaspora Ermenilerinin Ermenistan'da bir evi, bir yuvası olması gerektiğini belirten Sarkisyan Diaspora Ermenilerinin başka ülkeler ekonomilerini müreffeh hale getirmenin yanında ana vatanları için ne yaptıklarını kendilerine sormaları gerektiğini söylemiş ve Ermenistan'ın diaspora Ermenilerine yatırım yapmak fırsatı vermeye hazır olduğunu belirtmiştir.

Sarkisyan ayrıca Diaspora'nın Ermeni dilini bilmesine değinmiş ve Ermeni kimliğini muhafaza etmenin başlıca öğelerinin Ermeni dili, Ermeni ailesi ve Ermenistan'ın gerçek anavatan olması olduğunu ifade etmiştir. Bu sözler Diaspora Ermenilerinin çoğunun dört kuşaktan beri doğup, büyüdükleri, hayatlarını kazandıkları ülkelerin “gerçek anavatan”ları olmadığı gibi, herkesin kolayca kabul edemeyeceği bir düşünce içermektedir. Diğer yandan anavatan kişilerin ecdadının yaşamış olduğu ülke olarak kabul edilirse Diaspora Ermenilerinin büyük çoğunluğunun anavatanı Anadolu'dur.

51 “President Participates in Closing Ceremony of 5th Armenia –Diaspora Conference” President of the Republic of Armenia Press Release 20 Eylül 2014 <http://www.president.am/en/press-release/item/2014/09/20/President-Serzh-Sargsyan-Armenia-Diaspora-conference-speech/>

Sarkisyan 2015 yılında Ermenistan-Diaspora- Artsah (Karabağ) üçlüsü için siyasi girişimler ve başarılar olması gerektiğini, 2015'in boyutları ve anlamıyla şimdiye kadar görülmemiş olaylar ve hareketler yılı olacağını vurgulayarak önümüzdeki yılın önemini belirtmeye çalışmıştır.

5. Ermenistan-Diaspora Konferansı sonunda kabul edilen bildiride⁵² yer alan "Ermenistan-Diaspora Ortaklığının İdeolojik Temeli olarak Millet'in öncelikleri" başlıklı bölüm de önemli hususlar içermektedir. Burada şu başlıklar yer almaktadır:

- a. Güçlü ve Güvenli Bir Ermenistan İnşası
- b. Bağımsız ve Güvenli Artsah (Karabağ)
- c. Örgütlenmiş Diaspora
- d. Ermeni Kimliğinin Korunmasının Teminatı olarak Ermeni Dili Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yılı
- e. Ermeni Kilisesi Etrafında Birleşme
- f. İvedi Durumlarda Ermenilerin Güvenliği

Görüldüğü üzere bildiride en fazla üzerinde durulan husus güvenlik olup bu Ermenistan'ın, Karabağ'ın ve dünyada Ermeni cemaatlerinin güvenliği olarak ele alınmıştır. Burada dikkat edilecek husus Ermenistan ve Karabağ'ın, Azeri topraklarını işgal etmiş olmak ve 1 milyona yakın Azeri'yi mülteci durumuna düşmemekle kendi güvenliklerini kendilerinin tehlikeye attığıdır. Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye ile barış yaparsa güvenliği de sağlanmış olacaktır.

Ermeni dilinin Ermeni kimliğinin korunmasının teminatı olarak gösterilmesi, esas itibarıyla doğru bir düşünce olmakla beraber, günümüzde Diaspora'da Ermenicenin neredeyse kaybolmakta olması karşısında fazla bir anlam ifade etmemektedir. Çeşitli ülkelere dağılmış olan Diaspora mensuplarının hepsinin Ermenice öğrenmesini istemek veya bunun gerçekleşmesini sağlamaya çalışmak gerçekçi değildir. Bugün Diasporada Ermeni kimliği kültürel ve geleneksel öğelerle değil, kin ve nefret duyguları uyandıran soykırım iddialarıyla muhafaza edilmeye çalışılmaktadır. Bu da Ermeniler için, kişi ve toplum olarak, üstesinden gelemedikleri sorunlarla uğraşmalarına neden olmaktadır.

52 "5th Armenia-Diaspora Conference" Ministry of Diaspora of the Republic of Armenia, 19 Eylül 2014, , <http://www.mindiaspora.am/en/Conferences/3418>

Bu ana başlıklar arasında Türkiye'yi yakından ilgilendiren "Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yılı"dır. Bu bölümünde yer alan, başlıca hususlar arasında şunlar bulunmaktadır: Devlet Komisyonu ve yerel komitelerin kurulmasının Osmanlı Türkiye'sinde ve Batı Ermenistan'da (Doğu Anadolu'da) devlet düzeyinde planlanmış ve icra edilmiş olan Ermeni soykırımının tanınması, kınanması ve sonuçların ortadan kaldırılması için yeni bir atılım getirdiği; soykırımdan sonra Ermenilere yurt veren ve barışçı koşullar sağlayan ülke ve kişiler ile özellikle Ermeni soykırımını tanıyan ve kınayan ülke ile uluslararası kuruluşlara teşekkür edildiği; Türkiye'den bu ağır yükten kurtulmasının, geçmişiyle yüzleşmesinin ve Ermeni soykırımını tanınmasının istendiği; Ermeni halkının, uluslararası hukukun normlarını ve 1948 Soykırım Sözleşmesini esas alarak, Ermenilerin kişisel haklarının, Ermeni cemaat ve Milletinin haklarının geri alınması için mücadele edileceği; bu andan itibaren Ermeni soykırımının tanınması, kınanması ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasının Ermenilerin siyasi gündeminde olduğu.

2. Soykırım İddialarının Tanınması Konusunda Gelişmeler

Gerek Ermenistan'ın gerek Diaspora'nın 2015 yılında bazı ülke parlamentolarının soykırım iddialarını kabul etmesi için yoğun çaba gösterdikleri gözlemlenmektedir. Ancak beş yıla yakın bir süreden beri⁵³ hiçbir parlamentonun bu konuda karar almamış olması yeni tanınmaların kolay olmayacağını göstermektedir. Diğer yandan çok kere bu tanınmalar 1915 olaylarından duyulan üzüntünün ifadesi olmaktan ziyade başka nedenlerle Türkiye'ye tepki gösterme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki örnekleri vermek mümkündür.

a. Mısır ve Suriye

Türkiye bu iki ülkeyle, Ermeni sorunuyla hiçbir ilgisi olmayan nedenlerle, gergin ilişkiler içinde bulunmaktadır. Her iki ülke şimdiye kadar Ermeni soykırım iddiaları konusunda bir tutumları yokken son zamanlarda bir değişiklik görülmeye başlanmıştır.

Mısır'da bir akademisyenin soykırım iddiaları hakkında kaleme aldığı bir makale⁵⁴ bu değişikliğin öncüsü sayılabilir.

Suriye'de ise bizzat başkan Esed bu konuya değinerek "Teröristlerin vahşilikte ve insan dışı davranışlarda ulaştıkları derece bize Orta Çağ'da, Avrupa'da 500

53 Soykırım iddiaları en son 11 Mart 2010 tarihinde İsveç Parlamentosu tarafından bir oy farkla tanınmıştır.

54 "Between Recognition and Denial - the Genocide Question and Turkish-Armenian Relations" Dr. Ahmed Magdy Al-Soukkary, *AMT*, 14 Ocak 2014.

yıl kadar önce vuku bulanları hatırlatmaktadır. Daha yeni zamanlarda ise Osmanlılar tarafından yapılan ve Türk topraklarında 1,5 milyon Ermeninin ve yarım milyon Süryaninin öldürülmesine neden olan katliamları hatırlatmaktadır” demiştir.⁵⁵

b. Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyeti Parlamentosu, zaman zaman maruz kaldığı baskılara rağmen, Ermeni soykırım iddialarını tanımış değildir. Hal böyle iken Çek Cumhurbaşkanı Milos Zeman’ın Başkan Sarkisyan’ın Ocak 2014 ayında Prag’ı ziyareti sırasında yaptığı bir konuşmada “Gelecek yıl Ermeni Soykırımının 100. yılıdır. 1915’e 1,5 milyon Ermeni öldürülmüştür”⁵⁶ ifadeleri hayret uyandırmıştır. Bu sözlere parlamento veya hükümetten de bir tepki gelmemesi Çek Parlamentosunun soykırım iddialarını tanınması için bir zemin oluşturmakta olduğunu düşündürmüştür. Nitekim öteden beri Ermeni ve Ermenistan yanlısı olarak tanınan Çek Senatör Jaromir Stetina Başkanın bu sözlerinden memnurluk duyduğunu beyan ettikten sonra 2015 yılında bu konuda Parlamento’ya bir öneri sunulacağını başkan Sarkisyan’ın Prag’a yapması öngörülen ziyaretin bu önerinin kabulüne yardımcı olacağını söylemiştir.⁵⁷

c. Almanya

Alman Parlamentosu 2005 yılında kabul ettiği uzun bir kararda, soykırım sözcüğünü kullanmadan, 1915 olaylarını soykırım olarak gören bir karar kabul etmişti. Bu karar Ermenileri pek memnun etmemiş ve olayları açıkça soykırım olarak niteleyen bir ikinci karar çıkarılması istenmişse de bundan bir sonuç alınmamıştır.

Diğer bazı ülkelerin aksine Almanya’daki 20–30 bin kişilik, tamamına yakını Türkiye’den göçen Ermeni cemaati pek güçlü değildir. O itibarla Almanya’da Ermeni görüşleri lehindeki girişimler bu cemaatin baskısından değil daha ziyade Protestan çevrelerden gelmektedir. Bu arada, Ermeniler hakkında yazdığı kitaplarda bazı sahtekârlıklar yapmış olduğu artık iyice ortaya çıkmış olmasına rağmen I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Osmanlı İmparatorluğunda çalışmış olan Protestan Rahip Johannes Lepsius’e hala büyük ilgi gösterilmesi, bazı itirazlara rağmen evinin müze haline getirilmesi de üzerinde ayrıca durulmaya değer bir olaydır. Diğer yandan, aşağıda ayrıca

55 “Syrian President Finally Recognizes the Armenian Genocide” *Asbarez*, 28 Ocak 2014. Harut Sassounian,

56 “Czech President Recognizes Genocide” *Asbarez*, 31 Ocak 2014.

57 “Le Président de la R”publique Tchèque identifie le crime ottoman comme un génocide” *Armenews.com*, 1 Şubat 2014.

açıklayacağımız gibi, son zamanlarda Alman ilgililerin Ermenilerin görüşleri gitgide daha fazla desteklemeleri de dikkatleri çekmektedir.

Almanların bu yeni Ermeni taraftarlığının nedenleri araştırıldığında tehcirin 100. yılında bu olay nedeniyle eleştirilmek istenilmediği ve tüm sorumluluğu Osmanlılara (Türlklere) bırakmak amacıyla hareket edilmekte olduğu sonucuna varılmaktadır. Oysa Almanların tehciri önerdiğini en azından desteklediğini ileri süren Ermeni tarihçiler vardır.⁵⁸

Son zamanlarda bazı olaylar Türkiye ile Almanya arasında Ermeni sorunu nedeniyle anlaşmazlıklar yaşandığını göstermiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Şubat 2014 ayında Almanya'yı ziyareti sırasında Başbakan Merkel'e " 1915 olaylarının 100'üncü yılı nedeniyle ülkenizde önümüzdeki yıl bütçelerde ödenek ayrılıyor. Bu konuda daha duyarlı olun. Bu ödenekler konusunda Grubunuzu uyarmanız lâzım" dediği, Merkel'in ödenek ayrıldığını reddetmeyip " Almanya demokratik bir ülke, müdahale edemeyiz. Türkiye'nin tarihi ile yüzleşmesi lâzım... Ermenistan'daki Ermeniler çok zor durumda. Türkiye sınır kapısını açmalı" cevabını verdiği Erdoğan'ın ise kendisine "Bize yapmadığımız bir şeyi mi kabul ettirmek istiyorsunuz? Biz tüm arşivlerimizi tarihçilere açtık. Tüm dünyaya çağrı yaptık. Gelin inceleyin dedik, ama kimse gelmedi. Türkiye'ye haksızlık yapmayın" dediği basında yer almıştır.⁵⁹

İkinci olay 3 Temmuz 2014 tarihinde Alman Meclisinde düzenlenen ve Cumhurbaşkanı Gauck, Başbakan Merkel ve devlet erkânının katıldığı "Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılı " başlıklı bir toplantıda, "Ermenilerin sürülmesi ve yok edilmesiyle birlikte deportasyon ve kitlesel cinayetin bir savaş aracı haline geldiği "şeklindeki ifadelerdir. Sanki deportasyon ve kitlesel ölümler Birinci Dünya Savaşında başlamış ve ilk önce Ermenilere uygulanmış gibi bir kanı uyandıran sözler gerçeği yansıtmamaktan çok uzaktır; tarih boyunca bu olaylar görülmüş olup günümüzde de devam etmektedir. Diğer yandan 20. yüzyılın ilk kitlesel öldürmeleri bizzat Almanya tarafından Afrika'da yapılmıştır. Alman sömürgesi olan Güney-Batı Afrika'da (günümüzde Namibya) 1904–1907 yıllarında Herero halkının yaklaşık % 80'i Alman Generali Lothar von Trotha kumandası güçler tarafından öldürülmüştür.

Alman Meclisince düzenlenen toplantı hakkında T.B.M.M. Başkanı Cemil Çiçek Alman Meclis Başkanı Lammert'e bir mektup göndererek "Tehcirin bir askeri gereklilik olduğu hususunun Birinci Dünya Savaşında silah arkadaşlığı yaptığımız Almanya tarafından çok iyi bilindiği" kanaatinde olduğunu ifade etmişti.⁶⁰

58 Vahakn N. Dadrian, *German Responsibility in the Armenian Genocide, A Review of the Historical Evidence of German Complicity*. 1996, Cambridge, Bleu Crane Boks

59 "Merkel'den Erdoğan'a Cumhurbaşkanı Adayı Olcak mısınız?" *Hürriyet*, 7 Şubat 2014.

60 <http://www.merhabahaber.com/cemil-cicek,-almanya-federal-meclisi-baskanina-uzuntu-mektubu-gonderdi-275638h.htm>

Son olarak Ekim ayında Ermenistan'a bir ziyaret yapmakta olan Alman Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier Almanya'nın Türkiye'ye kendi geçmişini kabul etmek ve bundan ders almak için yardım etmeye hazır olduğunu ancak bunun için Türkiye'nin irade göstermesi gerektiğini söylemiştir.⁶¹ Bakanın bu sözlerinden cesaret alan Erivan'daki Alman Büyükelçisi Reiner Morell de Türkiye'nin önümüzdeki birkaç yıl içinde Ermenistan'dan af dilemesini beklediklerini ifade etmiştir.⁶²

d. Yunanistan

Yunanistan Parlamentosu 9 Eylül 2014 tarihinde, yani İzmir'in Yunan işgalinden kurtulmasının yıldönümünde, soykırım, savaş ve insanlığa karşı işlenmiş suçları tasvip eden, sıradanlaştıran veya inkâr edenlerin 3 yıla kadar hapis ve 25.000 Euro'ya kadar para cezasına çarptırılması öngören bir kanun kabul etmiştir.

Söz konusu kanuna göre bir olayın soykırım olarak kabul edilmesi için bir uluslararası mahkemenin veya Yunan Meclisinin kararı gerekmektedir. Oysa Birleşmiş Milletlerin 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin 6. maddesine göre bir olayın soykırım olup olmadığına karar verecek olan merci ya uluslararası bir ceza mahkemesi ya da suçun işlendiği ülkenin yetkili bir mahkemesidir. Diğer bir deyimle parlamentolar soykırım konusunda karar almaya yetkili değildir. Böylelikle yukarıda değindiğimiz kanun, Yunan Parlamentosuna soykırım konusunda karar vermek yetkisini tanımakla 1948 Sözleşmesine aykırı hareket etmiştir. Parlamentolara soykırım konusunda yetki verilmemesinin nedeni soykırımın cezalandırılmasının siyasi değil, hukuksal bir konu olması o nedenle de ulusal veya uluslararası mahkemelerce ele alınması gereğidir. Parlamentoların olayları daha ziyade siyasi yönden değerlendirmekte oldukları görülmektedir. Nitekim Yunanistan parlamentosu 1995 yılında 1915 olaylarını soykırım olarak kabul etmiş ve 1994 ve 1998 yıllarında da Pontus'lular ve Anadolu'daki diğer Rumlar için de benzer kararlar almıştır.

Böylelikle Yunanistan, Ermenistan ve Diaspora Ermenilerinin 2015 yılı için planladıkları Türkiye'yi 1915 olayları için karalama kampanyasına peşinen katılmış olmaktadır. Ancak Yunanistan'ın Türkiye ile esasen yüklü olan sorunlarına şimdi bir de soykırım iddialarını eklemekle ne kazandığı anlaşılamamaktadır.

61 "Germany is Ready to Help Turkey "Learn Lessons From Past" *Mediamax.am*, 23 Ekim 2014.

62 "We Expect Turkey's Apologies to Armenia, Says German Envoy" *Armenian News – Tert.am*, 29 Ekim 2014.

e. Avustralya

Diğer birçok ülkede olduğu gibi Avustralya’da da Ermenilerin, aynen Rumlar ve Süryaniler için olduğu gibi, milli kimlikleri ile olan bağları kendi kültürleri ve geleneklerini yaşatmak suretiyle değil tarihteki acı tecrübeler hatırlayarak ve bunların intikamını almak arzusunu duyarak korunmaktadır. Bunun sonucu Türk ve Türkiye’yi devamlı yermek ve geçmişe dönük olarak toprak ve tazminat istemek gibi, gerçekçi olmayan talepler ileriye sürülmesidir. Bu bağlamda Avustralya Ermenileri yıllardan beri, bu ülkenin parlamentolarından soykırım iddialarını tanıyan kararlar çıkartmaya uğraşmaktadırlar. Federal Parlamentoda tam bir başarısızlığa uğramalarına karşın bazı eyalet parlamentolarında bunu sağlayabilmişlerdir.

Son olarak ülkenin en büyük eyaleti olan Yeni Güney Galler’in Parlamentosu 1 Mayıs 2013 tarihinde “Asurî, Ermeni ve Rum Soykırımları” başlıklı bir karar kabul etmiştir. Avustralya Federal Hükümetinin politikasına aykırı olan ve Türkiye’nin tüm uyarılarına rağmen kabul edilen bu karar Türk Hükümetinin tepkilerini çekmiş, Dışişleri Bakanlığı yaptığı bir açıklamada bu kararı şiddetle kınamış ve ayrıca bu girişimin sahiplerinin Türkiye’nin ev sahipliğinden ve dostluğundan mahrum kalacakları belirtilerek bu kişilerin Çanakkale savaşlarının 100. yılı için öngörülen büyük törenlerde yer alamayacağı belirtilmiştir.⁶³ Bu tartışmalar sırasında Avustralya Federal Hükümeti alınan kararın kendi politikalarını yansıtmadığını da ifade etmiştir.

Bu konudaki son gelişme Avustralya-Türk Savunma Birliği (Australian Turkish Advocacy Alliance) Başkanı Ertunç Özen’in bir mektubuna Avustralya Dışişleri Bakanı Julie Bishop’un verdiği cevaptır. Bishop cevabında eyaletlerin kendi dış politikalarını açıklamalarının Anayasa’ya aykırı olduğunu belirtmiş, bunu da ötesine Avustralya dış politikasının “Ermeni Olayını” soykırım olarak tanımlamadığını ifade etmiştir.⁶⁴

f. İsveç

İsveç Parlamentosu 12 Mart 2011 tarihinde Ermenilerden başka Asuri, Süryani, Keldani ve Pontus’lu Rumlara soykırım yapıldığına dair bir kararı tek oyla farkla kabul etmiş ve bu karara tepki olarak Başbakan Erdoğan İsveç’e yapacağı resmi ziyareti iptal etmişti. Diğer yandan İsveç Hükümeti bu karara karşı çıkmıştı.⁶⁵

63 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 45, ss. 23-30

64 “Australian FM: Armenian Case Not Genocide” *ATAA*, 23 Temmuz 2014,

65 *Ermeni Araştırmaları* sayı 35, ss. 36,37

Kararda Türkiye'nin Ermeni, Asurî, Süryani Keldani ve Pontus'lu Rumlara yapılmış olan soykırımı kabul etmesi için, İsveç Hükümeti'nin girişimde bulunması isteniyordu. Türkiye ile ilişkilere önem veren İsveç Hükümeti böyle bir girişim yapmamıştır. Ancak ülkedeki Ermeni, Asuri, Süryani ve Rum çevrelerinin veya onları destekleyen siyaset adamlarının bu konudaki talepleri devam etmiş fakat hükümetin tutumunda bir değişiklik olmamıştır.

Son olarak İsveç Dışişleri bakanı Margot Wallström 24 Ekim 2014 tarihinde bir gazetecinin Ermeni soykırımının yüzüncü yılında İsveç hükümetinin, parlamentonun dört yıl önceki kararına göre bu konuda neler yapacağı yolundaki sorusu üzerine bakan, soykırımın (Türkiye tarafından) tanınması için girişimlerde bulunmanın hükümetinin şu anda gündemde olmadığını açıklayarak⁶⁶ politikalarını da bir değişiklik olmadığını ifade etmiştir.

66 "İsveç Dışişleri Bakanı: Soykırım Gündemimizde Yok" *Ulusal Kanal*, 24 Ekim 2014, <http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/isvec-disisleri-bakani-soykirim-gundemimizde-yok-h39635.html>

Kaynakça:

- “20 Billion Drams Intended For Armenian Genocide Centenary Events” Armenpress, (2014, 28 Ekim).
- “Aliev vows Support for Armenian Genocide Denial” *RFE/RL*, (2014, 3 Eylül).
- “ARF’s Statement of Demands For Justice For the Armenian Genocide” Asbarez, (2014, 23 Haziran).
- “Armenian Bar Association on Justice for the Armenian Genocide” Horizonweekly (2014, 10 Haziran).
<http://www.horizonweekly.ca/news/details/40424>
- “Australian FM: Armenian Case Not Genocide” Ermeni Araştırmaları sayı 35, ss. 36-37
- “Catholicosate of Cilicia Consistent With Return of Catholicosate of Sis” Armenpress, (2014, 19 Kasım).
- “Catholicosate of Cilicia to Sue Turkey Over JHistoric Headquarters in Sis” Armenian Weekly, (2014, 19 Eylül).
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Bakü’de” *Ülkehaber.com*, (2014, 3 Eylül).
- “Czech President Recognizes Genocide” Asbarez, 31 Ocak 2014.
- “Davutoğlu’ndan Karabağ Mesajı: “Azerbaycan Kurtulana Kadar...” *AGOS*, (2014, 19 Eylül).
- “Déclaration du Synode des évêques de la Sainte Eglise apostolique Arménienne” Armenews, (2014, 15 Kasım).
- “Demoyan: Negotiations Underway to Organize Armenian Genocide Expositions in Turkey” Panorama.Am, (2014, 17 ekim).
- “Dışişleri Bakanlığı: Ermenistan Sınır Kapısı Açılmayacak” *Ensonhaber.com*, (2014, 5 Temmuz).
- “Edward Nalbandian: It is Difficult for Turkey to look at its Own People in the Eye and Say: “We’ve Been Lying to You For 99 Years” *Arminfo*, (2014, 10 Temmuz).
- “Ermeni Soykırımı 100. yılına girerken 10’dan fazla film vizyona girecek” *Ermenihaber.am*, (2014, 14 Ekim).

- “Génocide des Arméniens: Erdoğan Doit Dire la Vérite”. *Le Figaro*, (2014, 6 Eylül).
- “Germany is ready to Help Turkey “Learn Lessons from Past” *Mediamax.am*, (2014, 23 Ekim).
- “La Turquie Ne Reconnaîtra Jamais le Génocide A Déclareé Le Ministre Turc des Affaires Etrangères” *NAM*, (2014, 7 Kasım).
- “Le Groupe Sur les Réparations du Génocide arménien Publie son Rapor Final” *Armenews*, (2014, 24 Ekim).
- “Le Président de la République Tchèque identifie le crime ottoman comme un génocide” *Armenews*, 1 Şubat 2014.
- “Les Quatre vérités sur le terrorisme de Président Erdoğan” *La Croix*, (2014, 1 Kasım).
- “Mahçupyan’dan Yeni Türkiye Perspektifi” *CNN Türk*, (2014, 4 Kasım).
- “Merkel’den Erdoğan’a Cumhurbaşkanı Adayı Olcak mısınız?” *Hürriyet*, (2014, 7 Şubat).
- “Mevlut Cavuşoğlu: “Nous Allons Lutter Ensemble Avec L’Azerbaïjan Contre le soi-disant Génocide Arménien” *NAM*, (2014, 4 Eylül).
- “Sarkisian Says Yerevan Considering Recall of Turkey-Armenian Protocols” *Asbarez*, (2014, 24 Eylül).
- “Sarkisyan Rejects Davutoğlu’s ‘Just Memory’ *Asbarez*, (2014, 8 Temmuz).
- “Sharmazanov: It is Turkey That Must Take A “Bold Step” by Recognizing and Condemning the Armenian Genocide” *Arminfo*, (2014, 27 Haziran).
- “Soykırım 100. Yılı Programları için Hükümette 6 Milyar Dram” *News.am*, (2014, 21 Ağustos).
- “System of A Down Announces Tour, Issues Call To Action On Centennial” *The Armenian Weekly*, (2014, 24 Kasım).
- “The Cut Tartışma Yarattı” *Hürriyet*, (2014, 2 Aralık).
- “Tigran Hamasyan Plans 100 Concerts Dedicated To Armenian Genocide Centennial” *Armradio.am*, (2014, 21 Ekim).

“Turkey Mulls “Bold Steps” of Armenia to Begin “New Era” *Hürriyet Daily News*, (2014, 25 Haziran).

“Turkey Will Never Recognize Genocide, Says Turkish Foreign Minister”. *Asbarez*, (2014, 6 Kasım).

“Une Exposition et une Conférence Internationale au Musée du génocide Liées au 100ème Anniversaire du Génocide” *NAM*, (2014, 19 Eylül).

“We Expect Turkey’s Apologies to Armenia, Says German Envoy” *Armenian News & Tert.am*, (2014, 23 Ekim).

Dr. Ahmed Magdy Al-Soukkary, “Between Recognition and Denial - the Genocide Question and Turkish-Armenian Relations” *AMT*, 14 Ocak 2014.

Ermeni Araştırmaları (2013). Ankara, Sayı: 44.

Ermeni Araştırmaları (2013). Ankara, Sayı: 45.

Ermeni Araştırmaları (2014). Ankara, Sayı: 47.

Harut Sassounian “Syrian President Finally Recognizes the Armenian Genocide” *Asbarez*, 28 Ocak 2014.

Harut Sassounian, “Armenia Helps Coordinate Worldwide Genocide Centennial Activities” *Asbarez*, (2014, 3 Haziran).

Harut Sassounian, “Lawsuits, Legislations, Lobbying: All Ahead of Genocide Centennial” *California Courier Online* (2014, 29 Eylül).

Hüseyin Özey “Ermenistan Kapısı Açılıyor” *Taraf*, (2014, 4 Temmuz).

Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, (1983), Türk Tarih Kurumu.

Ministry of Diaspora of the Republic of Armenia, 19 Eylül 2014, 5th Armenia-Diaspora Conference, <http://www.mindiaspora.am/en/Conferences/3418>

President of Republic of Armenia, (2014, 9 Temmuz). Press Release, *Joint Statement on Results of Meeting Between President Serzh Sargsyan of Republic of Armenia and President Jose Mujica of Oriental Republic of Uruguay*.

<http://www.president.am/en/press-release/item/2014/07/09/President-Serzh-Sargsyan-Joint-Statement-with-the-President-of-Uruguay>

President of the Republic of Armenia (2014, 27 Mayıs). Press Release, *The State Commission on Coordination of the Events Dedicated to the 100th Anniversary of the Armenian Genocide Held Its Fourth Session*. <http://www.president.am/en/press-release/item/2014/05/27/President-Serzh-Sargsyan-Commission-on-coordination-of-activities-dedicated-to-100th-anniversary-of-Armenian-Genocide/>

President of the Republic of Armenia Press Release (2014, 20 Eylül). President Participates in Closing Ceremony of 5th Armenia –Diaspora Conference. <http://www.president.am/en/press-release/item/2014/09/20/President-Serzh-Sargsyan-Armenia-Diaspora-conference-speech/>

President of the Republic of Armenia, (2014, 13 Ağustos). Congratulatory Telegrams, *President Serzh Sargsyan Congratulates President of Turkey Recep Tayyip Erdogan*. <http://www.president.am/en/congratulatory/item/2014/08/13/President-Serzh-Sargsyan-congratulation-to-the-President-of-Turkey/>

President of the Republic of Armenia, 20 Eylül 2014, Statements and Messages of the President of Ra. *Remarks by President Serzh Sargsyan At the 5th Armenia- Diaspora Conference* <http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2014/09/20/President-Serzh-Sargsyan-Armenia-Diaspora-conference/>

Resolution with Justice (2014) Reparations for the Armenian Genocide, Final Report. http://www.armeniangenocidereparations.info/wp-content/uploads/2014/09/20140918-Armenian_Genocide_Reparations_Study-Into_and_ExecSum-EN-web.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, 62. Hükümet Programı. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_GovernmentProgram.aspx

Vahakn N. Dadrian (1996) *German Responsibility in the Armenian Genocide, A Review of the Historical Evidence of German Complicity*. Cambridge, Bleu Crane Books